

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: Informační studia a knihovnictví

Bakalářská práce

Aneta Dvořáková

Nakladatelství ODEON a jeho proměny mezi lety

1948 – 1969

Publisher ODEON and its transformations during the years of 1948-1969

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Jiřina Šmejkalová, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 9. května 2024

Aneta Dvořáková

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce PhDr. Jiřině Šmejkalové, CSc. za její spolupráci, podporu a cenné rady. Současně bych chtěla poděkovat pracovníkům badatelny Státního oblastního archivu v Praze za jejich pomoc při práci s archiváliemi. V neposlední řadě patří velké díky mé rodině za poskytnutí zázemí a neutuchající podporu během celého mého studia.

Abstrakt

Novým tiskovým zákonem z 24. března 1949 byly prakticky z nakladatelské sféry vyloučeny soukromé podniky a byla zakládána kolektivní nakladatelství s přesně definovanou oblastí vydávání. Bakalářská práce se zabývá fungováním a proměnami jednoho z takových nakladatelství, a to Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění v poválečných letech 1948–1969. Cílem práce je přiblížit a osvětlit postavení nakladatelství na trhu ve sledovaném období. Zároveň se pokouší odpovědět na otázku, kdo toto postavení mohl ovlivňovat. Část textu je vyhrazena i organizačním změnám, kterými nakladatelství prošlo, například změnou názvu na více známý Odeon. Práce je zpracována pomocí analýzy primárních a sekundárních zdrojů.

Klíčová slova

Nakladatelství, státní moc, SNKLHU, Odeon, Československo

Abstract

The new press law of March 24, 1949, practically excluded private publishing houses from the publishing sphere and established collective publishing houses with a precisely defined area of publication. This bachelor's thesis deals with the functioning and transformations of one such publishing house, namely the State publishing house of literature, music and art in the post-war years 1948–1969. The goal of the work is to bring closer and shed light on the position of the publishing house on the market during the observed period and who could influence that position. Part of the text is also reserved for the organizational changes that the publishing house went through, such as changing its name to the better-known Odeon. The work is processed using the analysis of primary and secondary sources.

Keywords

Publishing house, state power, SNKLHU, Odeon, Czechoslovakia

Obsah

Úvod	9
1 Historický kontext.....	11
1.1 1945–1948	11
1.2 50. léta 20. století	13
1.3 60. léta 20. století a pražské jaro	14
2. Vliv politických zásahů na nakladatelský průmysl a knižní trh	17
2.1 1938-1945	17
2.2 1945-1948	18
2.3 1948-1949	19
2.4 1951-1969	23
3. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění alias Odeon	26
3.1 Metodologie	26
3.2 Ustavující a inspirující nakladatelské subjekty	26
3.2.1. Mír	26
3.2.2. Družstevní práce	27
3.2.3. Orbis	28
3.2.4. Odeon.....	28
3.3 Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.....	29
3.3.1 Vznik nakladatelství	29
3.3.2 Změny názvu nakladatelství	30
3.3.3 Redakce, ediční rady a osoba šéfredaktora.....	30
3.3.4 Světová literatura	33
3.3.5 Klub čtenářů a Básnický almanach.....	35
3.3.6 Nejvýznamnější ediční řady a obálky knih	39
3.3.7 Překlady	44
Závěr	46
Seznam použité literatury.....	48

Seznam příloh.....	53
---------------------------	-----------

Seznam užitých zkratk

ČSAV – Československá akademie věd

ČSSR – Československá socialistická republika

ČSVOM – Československý výbor obránců míru

DP – Družstevní práce

HSTD – Hlavní správa tiskového dohledu

KSČ – Komunistická strana Československa

MI – Ministerstvo informací

NERČ – Národní ediční rada

PMR – Předsednictvo ministerské rady

SBS – Svaz bojovníků za svobodu

SNKLHU – Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění

SNKLU – Státní nakladatelství krásné literatury a umění

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Úvod

V bakalářské práci se věnuji tématu fungování nakladatelského subjektu v systému centrálně řízené kultury, se zaměřením na Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění v letech 1948–1969. Cílem práce je přiblížit fungování nakladatelství pomocí rozložení na jednotlivé části (pracovníci, knižní edice, ...), spolu s jeho postavením na trhu. Taktéž se snažím přiblížit, kdo a jak mohl toto jeho postavení ovlivňovat.

Nejedná se o zcela nezpracované téma, o historii Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění vznikly minimálně dvě odborné publikace. První z nich od Evy Forstové *Knihy podle norem* popisuje fungování nakladatelství na základě norem, které musely být dodržovány. Druhá publikace je od Nikoly Klímové. Ta se zabývá uměleckou podobou obálek knih vycházejících v edičních řadách nakladatelství. Stejně téma bylo zpracováno i v několika studentských závěrečných pracích, například v diplomové práci Moniky Pavlíkové *Nakladatelství Odeon v letech 1953–1994: tematické zaměření, politické a ekonomické souvislosti jeho existence*. Kromě toho vzniklo i několik odborných publikací obecně o českých literárních nakladatelstvích. Dovolím si jmenovat jen tu pro tuto práci důležitější, kterou je kniha *Česká literární nakladatelství 1949–1989* od Michala Přibáně a kolektivu. Je to heslář, v dané době existujících nakladatelství, vytvořený pracovníky Ústavu pro českou literaturu AV, jehož částečná verze je k dispozici i ve formě webové stránky *Slovník české literatury po roce 1945* ^[1].

Bakalářská práce je rozdělena do dvou hlavních oblastí. První oblastí je historický a kulturněpolitický kontext, který považuji za nezbytný pro komplexní porozumění tehdejší situaci. Jsou zde popsány události z více než 20 let. Přestože jsem se zaměřila jen na nutné minimum, je tato část práce poměrně obsáhlá. Druhá a hlavní oblast se soustředí již na samotné nakladatelství. Nejprve jsou krátce popsány tzv. ustavující nakladatelské subjekty, ze kterých nakladatelství vzniklo. Poté následují kapitoly týkající se jednotlivých důležitých součástí tohoto nakladatelství.

Celá práce je založena na mé hypotéze, že proměny a postavení nakladatelství byly závislé na osobnostech, v podobě pracovníků nakladatelství, nikoli výhradně na společenskopolitické situaci. Tuto hypotézu se snažím potvrdit pomocí analýzy primárních a sekundárních dostupných zdrojů. Metodu analýzy dostupných publikovaných i archivních zdrojů jsem zvolila vzhledem k povaze tématu a faktu, že všichni mnou dohledaní pamětníci (bývalí pracovníci) již nežijí. Proto nebylo možné udělat například kvalitativní zkoumání. Je

^[1] Dostupný z <https://slovníkceskeliteratury.cz/>

ovšem nutné podotknout, že studované materiály nemusí být vždy objektivní, o to víc, že tyto materiály pochází z doby, v níž bylo předem dané, co smí vycházet. Pro citování zdrojů v bakalářské práci používám normu ISO 690:2022 a poznámky pod čarou.

Eva Forstová ve zmiňované knize zastává názor, že vzpomínky pamětníků nikdy nemohou plně vypovídat o tom, „*jak se uskutečňovala nakladatelská praxe*“^[2]. S tímto názorem nemohu plně souhlasit. Domnívám se, že právě osoby „zevnitř“ nakladatelství dokážou popsat procesy z praxe.

^[2] FORSTOVÁ, Eva, 2013. *Knihy podle norem: Kulturní instituce v systému řízení kultury. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Mnemosyne. s. 7. ISBN 978-80-7308-450-9.

1 Historický kontext

Pro uvedení do kontextu je začátek práce věnován popisu historických událostí, které ovlivňovaly nakladatelskou činnost a předcházely tak přímo založení samotného nakladatelství. Přestože se bakalářská práce věnuje časovému období mezi lety 1948 až 1969, v tomto popisu zmíním i nejdůležitější okamžiky let předcházejících.

1.1 1945–1948

Po druhé světové válce, v období tzv. třetí Československé republiky, se politická situace v Československu začala stále více orientovat na východ, tedy na SSSR. Ještě v roce 1945 byla ustanovena (v Moskvě, členy londýnského i moskevského zahraničního odboje) nová vláda, do jejíhož čela byl jmenován Zdeněk Fierlinger (bývalý československý velvyslanec v SSSR) ^[3]. Prvním vládním prohlášením se stal tzv. Košický vládní program. Ten prakticky zakazoval jakékoliv pravicově orientované politické strany. V nově založeném sdružení politických stran Národní frontě Čechů a Slováků tak figurovaly pouze tyto strany: *Komunistická strana Československa*, *Československá strana národně socialistická*, *Československá strana lidová*, *Demokratická strana*, *Československá sociální demokracie*, *Komunistická strana Slovenska*, které daly vzniknout vládní koalici. Dle dohody měla každá povolená politická strana dostat na starost tři ministerské pozice. Komunistické strany však byly dvě, získaly tak rovnou šest ministerských křesel. Mezi nimi například pozici ministra informací (Václav Kopecký za KSČ), vnitra (Václav Nosek za KSČ), nebo zemědělství (Július Ďuriš za KSS) ^[4].

Další důležitou událostí v tomto období byl odsun Němců a konfiskace jejich majetku, obojí bylo schváleno na mezinárodní konferenci v Postupimi. Podmínky byly následně upraveny dekretem, podepsaným prezidentem Edvardem Benešem v roce 1945 ^[5]. Jedním z dalších dekretů z roku 1945 bylo znárodněno značné procento průmyslu a dalších podniků (např. bank, pojišťoven, klíčového i potravinářského průmyslu mající více než 500 zaměstnanců) ^[6]. Později téhož roku vzniklo Prozatímní Národní shromáždění (obdobu dnešního Parlamentu), to mělo pomoci překlenout dobu do zvolení Ústavodárného Národního

^[3] MAREŠ, Petr a Tomáš GRULICH, 1997. Nástup a důsledky stalinismu v Československu: Rozhod s politickým systémem předmnichovské republiky. In: BĚLINA, Pavel, JIRÍ RAK, JIRÍ POKORNÝ, et al. *Dějiny země Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 249. ISBN 80-7185-097-7.

^[4] Tamtéž, s. 249–251.

^[5] JANÁČ, Marek. Odsun německé menšiny versus dekrety. In: Český Rozhlas [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/odsun-nemecke-mensiny-versus-dekrety-6303425>

^[6] Dějiny Československa (1918-1992): Studijní opora [online]. s. 39 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/katedry/kvs/dokumenty/DejinyCSR.pdf>

shromáždění ve volbách v roce 1946. V těchto volbách získaly komunistické strany více než třetinu hlasů (38,12 %). Vznikla nová vláda, jejímž předsedou byl jmenován Klement Gottwald (současně předsedou KSČ) [7].

Rok 1947 byl z důvodů souběhu pozemkové reformy a přetrvávajícího sucha náročný pro zemědělskou oblast, už tak vyčerpanou snahou o poválečnou obnovu [8]. Téhož roku nabízely USA hospodářskou pomoc pro evropské státy, známou pod označením „Marshallův plán“. SSSR jednoznačně odmítla účast v tomto programu a svým tzv. satelitům prakticky nařídila stejný postup [9]. Proto bylo nakonec vedení Československa donuceno účast v tomto programu taktéž odmítnout [10].

Rok 1948 lze označit za jeden z klíčových roků pro členy komunistických stran v Československu. Podařilo se jim posílit postavení ve Sboru národní bezpečnosti (několik afér namířených proti nekomunistickým politikům, které odmítl ministr vnitra Václav Nosek za KSČ vyšetřit). Reakcí bylo podání demisí dvanácti ministrů z řad zástupců Československé strany národně socialistické, Československé strany lidové a Demokratické strany. Spoléhali na to, že mezi lidmi stále oblíbený prezident Edvard Beneš demise nepřijme. Členové komunistické strany této situace využili a nátlakovými akcemi (vyhlášení generální stávky, ...) prakticky donutili Edvarda Beneše pod hrozbou občanské války demise přijmout. Předseda vlády Klement Gottwald navrhl na neobsazená ministerská místa politiky, kteří byli ochotni spolupracovat s komunistickou stranou [11]. Tím se tak komunistické strany (KSČ a KSS) staly jedinými vládnoucími stranami, přestože další politické strany formálně stále existovaly (později byly některé násilně sloučené s KSČ). V květnu stejného roku proběhly volby, které stejně jako všechny následující volby až do roku 1989 umožňovaly výběr politiků pouze z jedné tzv. společné kandidátky Národní fronty [12]. Vláda sestavila novou ústavu

[7] MAREŠ, Petr a Tomáš GRULICH, 1997. Nástup a důsledky stalinismu v Československu: Zápas demokratických sil s komunisty. In: BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, et al. Dějiny země Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 254–258. ISBN 80-7185-097-7.

[8] Tamtéž, s. 259–260.

[9] MAREŠ, Petr a Tomáš GRULICH, 1997. Nástup a důsledky stalinismu v Československu: Československo a Marshallův plán. In: BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, et al. Dějiny země Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 260–262. ISBN 80-7185-097-7.

[10] Marshallův plán, © 1999–2024. In: Totalita [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z:

<https://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>

[11] MAREŠ, Petr a Tomáš GRULICH, 1997. Nástup a důsledky stalinismu v Československu: Únorový převrat. In: BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, et al. Dějiny země Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 262–264. ISBN 80-7185-097-7.

[12] MAREŠ, Petr a Tomáš GRULICH, 1997. Nástup a důsledky stalinismu v Československu: Teror jako prostředek přeměny společnosti. In: BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, et al. Dějiny země Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 268. ISBN 80-7185-097-7.

známou pod označením Ústava 9. května (Československo = lidově demokratická republika, jednotný stát Čechů a Slováků), kterou prezident odmítl podepsat. Krátce na to se Edvard Beneš vzdal prezidentského úřadu (ještě téhož roku zemřel). Jeho nástupcem na pozici prezidenta byl Národním shromážděním zvolen dosavadní předseda vlády Klement Gottwald. Tím členové komunistické strany plně převzali moc v Československu ^[13].

1.2 50. léta 20. století

Začátek 50. let 20. století je znám jako období politických procesů (většina procesů byla uměle vykonstruovaná, a to proti členům nebo spolupracovníkům odboje či členům nekomunistických politických stran). Nejznámější je pravděpodobně největší poválečný proces s Miladou Horákovou (Československá strana národně socialistická), která byla, i přes kritiku světové veřejnosti, odsouzena k trestu smrti a ještě roku 1950 popravena. Nejvýznamnějším projevem nesouhlasu s komunistickým režimem se stala, po represích na přelomu let, emigrace ^[14]. Po vzoru Sovětského svazu byla československá ekonomika řízena centrálně (například v hospodářství byly zavedeny „pětiletky“), což mělo výrazný vliv na fungování hospodářského sektoru, průmyslu, ale i kulturního sektoru (kam spadá i nakladatelská činnost) ^[15]. Rok 1953 odstartoval změny, nejen ve vedení státu, v Československu i v Sovětském svazu. Po smrti Josifa Stalina začátkem března ho v roli nejvyššího představitele SSSR nahradil Nikita Chruščov. Krátce po Josifu Stalinovi zemřel i Klement Gottwald, jehož vystřídal v roli prezidenta Antonín Zápotocký. Ve stejném roce proběhla měnová reforma, která ještě více zhoršila už tak neideální situaci běžného obyvatelstva ^[16]. Zvýšené projevy nespokojenosti obyvatelstva (poprvé od 1948 protivládní demonstrace) a vliv z Moskvy donutil členy komunistické strany ve vedení státu k vyhlášení nového politického kurzu (více se vyrábělo spotřební zboží, klesly maloobchodní ceny, stouply platy). Nikita Chruščov v jednom ze svých projevů na sjezdu strany (1956) kritizoval Josifa Stalina a kult osobnosti. Následkem úniku tohoto projevu na veřejnost byla vzrůstající kritika stalinistického režimu v jednotlivých „satelitech SSSR“, například v Maďarsku

^[13] Dějiny Československa (1918–1992): Studijní opora [online]. s. 41 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/katedry/kvs/dokumenty/DejinyCSR.pdf>

^[14] MAREŠ, Petr a Tomáš GRULICH, 1997. Nástup a důsledky stalinismu v Československu: Teror jako prostředek přeměny společnosti. In: BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, et al. Dějiny země Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 269–270. ISBN 80-7185-097-7.

^[15] Dějiny Československa (1918–1992): Studijní opora [online]. s. 42 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/katedry/kvs/dokumenty/DejinyCSR.pdf>

^[16] Tamtéž, s. 45.

proběhl pokus o svržení totalitního systému ^[17]. Tento pokus musel být potlačen až nasazením vojsk SSSR. V Československu přesto však došlo k lehkému uvolnění napjaté situace. To pocítili hlavně političtí vězni a ekonomika státu. Po smrti Antonína Zápotockého v roce 1957 převzal prezidentský úřad dosavadní první tajemník KSČ Antonín Novotný ^[18].

1.3 60. léta 20. století a pražské jaro

K posílení komunistického totalitního režimu měla sloužit nová ústava schválena roku 1960. I díky ní byl přijat nový název státu Československá socialistická republika (zkráceně ČSSR) ^[19]. Celkově se hlavně první polovina šedesátých let nesla ve znamení velmi pozvolného zklidňování situace, političtí vězni byli amnestováni, byly zakládány nové spolky a více se prosazovala kulturní a vědecká část společnosti. Stále více se navazoval kontakt se západním světem ^[20]. Nejvýraznější rozvoj zaznamenala kulturní oblast, v kinematografii pro autory tvořící v tomto období vzniklo označení Československá nová vlna, do které spadají například později úspěšní Jiří Menzel, Miloš Forman, Věra Chytilová a další ^[21]. Podobná situace byla i v literatuře. Právě českoslovenští spisovatelé na IV. sjezdu československých spisovatelů v roce 1967 otevřeně kritizovali kulturní a politickou situaci v Československu (odsouzení cenzury a kritika režimu). Vystoupily tam takové osobnosti jako například Milan Kundera, budoucí prezident Václav Havel či Ludvík Vaculík. Reakcí bylo vyloučení autorů ze strany a zrušení povolení pro vydávání periodika Literární noviny (převedeno pod Ministerstvo kultury a informací) ^[22].

Počátkem roku 1968 došlo v komunistické straně v reakci na stupňující se nespokojenost lidu k odvolání Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka KSČ (zůstala mu pozice prezidenta). Tuto pozici nově zastával slovenský Alexander Dubček. Část členů komunistické strany (tzv. Reformní komunisté) se přikláněla k zavedení „demokratického

^[17] Šťastná, Barbora. Chruščovův projev způsobil komunistům šok. Někteří plakali, jiní ztraceli iluze. Paměť národa [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/chruscovuv-projev-zpusobil-komunistum-sok-nekteri-plakali-jini-ztraceli-iluze>

^[18] Dějiny Československa (1918–1992): Studijní opora [online]. s. 45 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/katedry/kvs/dokumenty/DejinyCSR.pdf>

^[19] MAREŠ, Petr, Tomáš GRULICH a Petr A. ROČEK, 1997. Československá socialistická republika: Iluze změn a proměny iluzí. In: BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, et al. Dějiny země Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 277. ISBN 80-7185-097-7.

^[20] Dějiny Československa (1918–1992): Studijní opora [online]. s. 46 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/katedry/kvs/dokumenty/DejinyCSR.pdf>

^[21] Nová vlna. In: FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY. ABCzech.cz: Abeceda českých reálií [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.abczech.cz/Nova-vlna-P7028847.html>

^[22] BLÁHOVÁ, Kateřina. SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. In: Slovník české literatury po roce 1945 [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1629>

socialismu“, tedy demokratizaci společnosti, ovšem pod dohledem a vedením KSČ [23]. Začátkem března byla zrušena cenzura a sdělovací prostředky tak mohly informovat bez cenzurních zásahů, současně bylo povoleno i shromažďování obyvatel [24]. Ještě v březnu 1968 Antonín Novotný rezignoval na funkci prezidenta a místo něj byl jmenován Ludvík Svoboda. Celou situaci sledovali i vrchní představitelé Sovětského svazu, kteří v reakci na to svolali několik setkání, která vyústila v přípravu vojenského zásahu. V noci z 20. na 21. srpna vojska Varšavské smlouvy vstoupila na československé území. Československá armáda neměla šanci tomuto vstupu zabránit. Společnost sovětské okupaci vzdorovala částečně díky sdělovacím prostředkům, které se nepovedlo SSSR umlčet. Přestože vedení strany i prezident Ludvík Svoboda invazi odsuzovali, ještě během roku 1968 podepsali pod nátlakem tzv. moskevský protokol a později byl schválen i zákon o pobytu sovětských vojsk. Následovalo tak období nazývané normalizace, během kterého docházelo k obnovování totalitního režimu [25].

Studentská obec se do projevu kritiky komunistického režimu zapojila velmi výrazně již v poválečné době. Nejznámějším se však stal čin studenta Jana Palacha, který se 16. ledna 1969 na protest proti okupaci upálil na Václavském náměstí. Jeho příklad následovalo ještě několik studentů a jejich pohřby se staly projevem odporu společnosti [26].

Ještě před tímto činem, začátkem ledna, začal platit Ústavní zákon o československé federaci, který měl zlepšit vztahy mezi Čechy a Slováky. Vznikly dvě federativní republiky, Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika, se společným legislativním orgánem [27]. Ve stejném roce byl kvůli nespokojenosti vedení Sovětského svazu odvolán

[23] BĚLINA, Pavel a Jiří POKORNÝ, 1997. Československo a Brežněvova doktrína: Pokus o reformu socialismu v Československu roku 1968. In: BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, et al. Dějiny zemí Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 280–286. ISBN 80-7185-097-7.

[24] Dějiny Československa (1918–1992): Studijní opora [online]. s. 48 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/katedry/kvs/dokumenty/DejinyCSR.pdf>

[25] BĚLINA, Pavel a Jiří POKORNÝ, 1997. Československo a Brežněvova doktrína: Pokus o reformu socialismu v Československu roku 1968. In: BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, et al. Dějiny zemí Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 280–286. ISBN 80-7185-097-7.

[26] Dějiny Československa (1918–1992): Studijní opora [online]. s. 52–53 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/katedry/kvs/dokumenty/DejinyCSR.pdf>

[27] GRULICH, Tomáš a Petr A. ROČEK, 1997. Československo a Brežněvova doktrína: První fáze normalizace (srpen 1968–duben 1969). In: BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, et al. Dějiny zemí Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, s. 288. ISBN 80-7185-097-7.

Alexander Dubček z funkce generálního tajemníka komunistické strany a byl nahrazen Gustavem Husákem ^[28].

^[28] Dějiny Československa (1918–1992): Studijní opora [online]. s. 53 [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/katedry/kvs/dokumenty/DejinyCSR.pdf>

2. Vliv politických zásahů na nakladatelský průmysl a knižní trh

Politické snahy o kontrolování nakladatelského sektoru na území Československa, respektive České republiky, se projevovaly již před druhou světovou válkou a poté v různých podobách až do sametové revoluce koncem 20. století. V této části se zaměřím na vývoj během období od druhé světové války až do roku 1969.

Cenzura a obecně jakékoliv regulační řízení se jeví jako univerzální prostředek kteréhokoliv politického smýšlení k omezení nevyhovujících prostředků. Na našem území tak bylo omezeno mnoho skupin podílejících se na kulturním dění, pro účely této bakalářské práce se však zaměřím pouze na oblast týkající se neperiodického tisku.

2.1 1938-1945

V předválečném roce 1938 došlo k zavedení tzv. předběžné cenzury. Vládním nařízením vešla v platnost na tři měsíce mimořádná nařízení, která opravňovala státní bezpečnostní orgány omezit, případně úplně zastavit vydávání tiskovin (periodických i neperiodických) ^[29].

Předběžná cenzura pokračovala v podobném stylu i po vzniku Protektorátu Čechy a Morava ještě během následujících zhruba dvou let, než došlo k větším změnám. Od začátku druhé světové války museli nakladatelé předkládat knihy k cenzurní kontrole. V období mezi lety 1940 a 1941 se rozšířily informační povinnosti nakladatelů při odevzdání žádosti o posouzení titulu. Nově museli také k titulu přikládat informace o autorovi, a to hlavně o jeho pseudonymu, árijském původu a bydlišti.

Knižní cenzura se tak podřizovala nacistickým zájmům. Do čela kulturního oddělení tiskového odboru se dostal Augustin von Hoop. Jeho podřízení (často významné literární činné osobnosti) měli v kompetencích povolování rukopisů, posuzování nakladatelských plánů, vedení evidence nakladatelů a sestavování seznamů „škodlivé a nežádoucí“ literatury.

Seznamy „škodlivé a nežádoucí“ literatury vznikly v několika variantách a jednalo se prakticky o následnou cenzuru (tzn. až po vydání díla). Na prvním seznamu z roku 1939 se na popud policejních složek (v tu dobu měly cenzuru na starost) podílel Svaz českých knihkupců a nakladatelů. Jednalo se o seznam tvorby (často i kompletní dílo autora) nevyhovující nacistické propagandě. Vlivem vývoje válečné situace se tedy seznam měnil a rozšiřoval.

^[29] WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*. Svazek II. Praha: Academia, s. 900–905. ISBN 978-80-200-2491-6.

První seznam za vedení A. von Hoopa vznikl v roce 1940, z původní tenké kapesní brožury se při poslední verzi seznamu stala kniha o 250 stranách s necelými 4000 záznamy ^[30].

V roce 1942 se kulturní oddělení PMR převtělilo do sekce písemnictví pod ministerstvem lidové osvěty. Této sekci bylo 1. července 1943 oficiálně svěřeno přidělové hospodaření s papírem pro všechnu nakladatelskou činnost. Přidělování papíru se stalo základním stavebním prvkem regulačního řízení i v následujících letech, převážně díky možnosti rozvrhovat spotřebu papíru jednotlivým nakladatelstvím ^[31].

2.2 1945-1948

Po konci druhé světové války bylo nově založeno Ministerstvo informací (MI), v jehož čele stál již jednou zmiňovaný člen komunistické strany Václav Kopecký. Ještě téhož roku bylo usneseno, že předpisy o hospodaření s papírem zůstávají v platnosti a pravomoci s nimi spojené přechází na MI. Zároveň byla ve stejném roce, tedy 1945, prakticky zestátněna většina papírenských závodů.

Knižní trh byl regulován tzv. předběžnou cenzurou nakladatelských plánů. Kniha tedy mohla vyjít až po kladném výsledku povolovacího řízení. Nakladatelé museli od 4. června 1945 předkládat ediční plány a žádosti o povolení všech knih zamýšlených k vydání (i zpětně pro knihy do té doby vydané). Byla ustanovena Státní publikační komise, demokratický prvek a taktéž poradní orgán MI, který se podílel na posuzování nakladatelských edičních plánů a také na přípravě nového tiskového zákona ^[32].

Jak ukázal případ malého soukromého nakladatele Václava Blumy, po soudním zrušení zákazu vydání knihy (odbojové téma), regulace knižního trhu byla po právní stránce fakticky neústavní. Reakcí vedení komunistické strany byl nový tiskový zákon (č. 94/1949 Sb.). Jeho přípravy započaly již v roce 1945, schválen ovšem nebyl až do roku 1949 z důvodu nepřijetí jeho prvních dvou verzí vládou ^[33]. Důvodem nepřijetí těchto prvních verzí měl být, podle Evy Forstové, rozpor s Ústavou, hlavně kvůli části o předběžné cenzuře ^[34]. Až do

^[30] WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*. Svazek II. Praha: Academia, s. 933–948. ISBN 978-80-200-2491-6.

^[31] Tamtéž, s. 948–953.

^[32] Tamtéž, s. 960–972.

^[33] Tamtéž, s. 980–981.

^[34] FORSTOVÁ, Eva, 2013. *Knihy podle norem: Kulturní instituce v systému řízené kultury. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Mnemosyne. s. 60. ISBN 978-80-7308-450-9.

přijetí zákona byla tedy veškerá regulační řízení prováděna na základě vyhlášky o regulaci papíru z roku 1943 ^[35].

V mezidobí před přijetím nového tiskového zákona byla korigována i tematická skladba vycházející literatury, například vydávání překladové literatury bylo minimalizováno. Přednost dostala původní česká tvorba, stejně tak nemělo žádné téma trpět přílišnou nadprodukcí a literatura neměla podléhat tzv. tematickým módním hitům ^[36]. Tedy tak, aby vydávání knih sloužilo potřebám národního celku. K tomu měla pomoci i počínající snaha oprostit knižní trh od nežádoucích soukromníků, hledících pouze na výdělečnost jejich podnikání ^[37].

S jistou nadsázkou by se dalo říct, že princip regulace knižního trhu v tomto období jako by nakladatelům vyhovoval, protože tím měli zajištěný odbyt a na to navázaný zisk. Většina nakladatelů tak upřednostnila hospodářský profit a rozhodla se ignorovat dosah politické regulace v nakladatelské sféře. Situace se zkomplikovala koncem roku 1946, kdy v Čechách v důsledku masivního vývozu papíru ze státních papíren do zahraničí opravdu došlo na nedostatek papíru (dostatečně kvalitního) pro tisk knih ^[38]. Stát začínal stále více podporovat kolektivní nakladatelství, mimo jiné právě pomocí systému přidělového hospodaření s papírem.

2.3 1948-1949

Po únorovém převratu roku 1948 se knižního trhu nedotkla žádná okamžitá změna jako například periodického tisku. Státní publikační komise byla z vůle MI nahrazena Prozatímní ediční radou. Stále pokračující přidělové hospodaření s papírem tlumilo činnost hlavně soukromých nakladatelů. Na jaře stejného roku byly zákonem znárodněny všechny polygrafické závody splňující dané podmínky ^[39].

^[35] JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ, Blahoslav DOKOUPIL, Pavel JANÁČEK, Vladimír KŘIVÁNEK, Jiřina TÁBORSKÁ a Alena FIALOVÁ, 2007. *Dějiny české literatury 1945–1989*. I. 1945–1948. Praha: Academia, s. 33–60. ISBN 978-80-200-1527-3.

^[36] WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*. Svazek II. Praha: Academia, s. 972–976. ISBN 978-80-200-2491-6.

^[37] JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ, Blahoslav DOKOUPIL, Pavel JANÁČEK, Vladimír KŘIVÁNEK, Jiřina TÁBORSKÁ a Alena FIALOVÁ, 2007. *Dějiny české literatury 1945–1989*. I. 1945–1948. Praha: Academia, s. 33–60. ISBN 978-80-200-1527-3.

^[38] Tamtéž, s. 61–66.

^[39] *Podmínkou byl počet zaměstnanců přesahujíc 50, nebo vybavení závodu, tedy více než 3 sázecí stroje, nebo více než 2 ofsetové tiskárny, nebo více než 1 rotačka.*

^[39] WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*. Svazek II. Praha: Academia, s. 981–982. ISBN 978-80-200-2491-6.

Během podzimu roku 1948 byli do soukromých nakladatelství dosazeni tzv. zmocněnci, kteří měli dohlížet na chod nakladatelství. Pravidla regulačního řízení se formálně nezměnila, pouze se dále rozšiřoval seznam nepovolovaných autorů. I nadále sloužil již uměle udržovaný nedostatek papíru jako důvod ke zpomalení či zastavení vydávání nevhodných knih^[40].

Na základě nového zákona byl vytvořen zcela nový vydavatelský systém. Takový, který byl plně řízen a kontrolován státem, jehož základem byly předem schvalované roční ediční plány. Během prvního roku od přijetí bylo zlikvidováno na 371 soukromých nakladatelských podniků. Vydavatelské oprávnění mohly získat pouze státní orgány, národní či komunální podniky, politické strany, masové organizace nebo družstva a spolky. Nakladatelství tak byla přímo nebo zprostředkovaně financována ze státního rozpočtu. Oprávnění získalo po roce 1949 pouze 36 organizací^[41].

Součástí řízeného a plánovaného knižního trhu byl i tzv. systém nakladatelských gescí, kdy jde o přidělení vyhrazené oborové oblasti knižní produkce danému nakladatelství. Vznikla tak nakladatelství specializující se na knihy pro děti, na vojenskou tematiku, na beletrii (překladovou i československou) a další.

Z vydání knižního titulu se stal složitý byrokratický proces. Vícestupňová kontrola začínala už několikakolovým schvalovacím řízením v nakladatelství. Pokud rukopis tímto procesem prošel a s autorem byla podepsána smlouva, titul byl zařazen do výhledového edičního plánu nakladatelství. Ten poté připomínkovali pracovníci ministerstva, případně ho rovnou zařadili do tzv. celostátního edičního plánu, který ovšem ještě připomínkovali na ÚV KSČ. I při tomto procesu hrál stále velmi podstatnou roli roční příděl papíru jednotlivým nakladatelstvím. Speciálně za účelem sestavování a následné kontroly celostátního edičního plánu vznikl v polovině roku 1949 řídicí orgán Národní ediční rada česká (NERČ).

Zákon č. 94/1949 Sb.

Naprosto přelomovým rokem pro nakladatele se ukázal být rok 1949, poté co byl 24. března přijat *Zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací* (č. 94/1949 Sb.). Zákon má 15 paragrafů, druhý paragraf (celé znění uvedeno níže) se zabývá plánováním ročních edičních plánů a řízením vydávání neperiodických publikací.

^[40] JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ, Blahoslav DOKOUPIL, Pavel JANÁČEK, Vladimír KŘIVÁNEK, Jiřina TÁBORSKÁ a Alena FIALOVÁ, 2007. *Dějiny české literatury 1945–1989*. II. 1948–1958. Praha: Academia, s. 69–70. ISBN 978-80-200-1528-0.

^[41] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 8. ISBN 978-80-200-2407-7.

§ 2

(1) Ministerstvo informací a osvěty stanoví každoročně na podkladě návrhu, vypracovaného Ústřední ediční radou (§ 8) plán pro vydávání neperiodických publikací a řídí jejich vydávání. Přitom postupuje, jde-li o odborné neperiodické publikace, v dohodě se zúčastněnými ministerstvy.

§ 2 zákona č. 94/1949 Sb.

Dalším, a ještě podstatnějším, je z hlediska nakladatelského sektoru devátý paragraf (celé znění níže), který ustanovuje zrušení všech soukromých nakladatelství, jelikož jim na základě zákona nebude uděleno vydavatelské oprávnění ^[42].

§ 9

Přechodná ustanovení

Orgány, organizace a právnické osoby, uvedené v § 3, odst. 1, které dosud byly oprávněny vydávat neperiodické publikace, mohou požádat do 15 dnů ode dne počátku účinnosti zákona o udělení oprávnění (§ 3), jinak jejich oprávnění zanikají. Do vyřízení žádosti mohou v mezích dosavadních oprávnění neperiodické publikace dále vydávat a vydavatelský podnik dále provozovat podle ustanovení tohoto zákona. Ostatní oprávnění k vydávání neperiodických publikací a k provozování vydavatelských podniků (nakladatelství) podle živnostenského řádu (živnostenského zákona) nebo podle jiných ustanovení zanikají.

§ 9 zákona č. 94/1949 Sb.

Ministerstvo informací a osvěty pod vedením Václava Kopeckého vydalo k novému zákonu publikaci s názvem *Knihy do rukou lidu*. Jedná se o sepsané projevy vrcholných politiků při projednávání zákona na Národním shromáždění před samotným přijetím zákona a další dokumenty, jako úplné znění zákona a důvodová zpráva. Díky tomuto primárnímu zdroji je možné porovnat tehdejší realitu s tím, jak ji popisují dnešní sekundární zdroje ^[43].

Ministr informací a osvěty Václav Kopecký ve svém projevu popisuje projednávaný zákon jako jedno z „nejdůležitějších revolučních opatření“. Zmiňuje, že na zákoně jeho autoři pracovali již od konce druhé světové války a že prozatím veškeré zásahy probíhaly na

^[42] Zákon č. 94/1949 Sb.: Zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací. In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s.r.o. 2010–2024 [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-94>

^[43] *Knihy do rukou lidu: Zákon o vydávání knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací. Projevy a dokumenty*, 1949. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, Malá knihovna informací.

základě vyhlášky o hospodaření papírem. Nemožnost plně takto regulovat knižní trh připisuje existenci soukromých nakladatelů a, do jejich zestátnění, i tiskárenských podniků. Podle jeho slov se „reakční trhy s mimořádnou tvrdostí bránily kontrolním opatřením ve vydavatelské oblasti“ a měly to dělat „pod záminkou obrany tvůrčí svobody“. V projevu dále zmiňuje, že „hořce litují“, že ještě tolik, podle jeho slov, špatných knih mohlo vyjít a že bylo „tolik cenného papíru [...] promrháno na vydání bezcenných, zbytečných knih stejně jako i škodlivých knih západní produkce“. Za základní změnu označuje to, „že z oblasti vydavatelské činnosti jsou provždy vyloučeny soukromopodnikatelské výdělečné zájmy“. Ubezpečuje, že „znárodnění vydavatelské činnosti se neděje nacionalizačním opatřením“, pouze se podle něj změní soukromá osoba oprávněná k vydávání knih na kolektivní činitele. Na konci projevu také zmiňuje, že zákon bude zajisté Národním shromážděním schválen, protože dle jeho slov „... není zákona, jenž by tak plně uzrál ke svému uskutečnění jako tento zákon. A není zákona, jenž by měl tak bezvýhradnou a plnou podporu všeho lidu...“ [44].

Svůj projev na tomto jednání přednesl i předseda Svazu československých spisovatelů Jan Drda. Pronesl během něj, že „není už, myslím, třeba přinášet nové důkazy a nová svědectví o tom, jak byla vykořisťována a zneužívána kniha v rukou soukromých podnikatelů.“ Na což navázal výčtem „sedmi smrtelných hříchů proti knižní kultuře“, jichž se měli dopustit zmiňovaní soukromníci. Zaznělo tak například sabotování děl sovětské literatury nebo vydávání braku [45].

Posledním poslancem, jehož projev je v publikaci zachycen, je profesor Karlovy univerzity Julius Dolanský, zastupující kulturní oddělení MI. Po krátkém úvodním shrnutí provedených inovací ve společnosti prohlásil, že „velikými znárodnovacími zákony jsme u nás odstranili vykořisťování člověka člověkem“. Následně popisuje proměny československé kultury, přičemž i on upozorňuje na soukromé nakladatele a jejich touhu po zisku. Slouží mu to jako odrazový můstek k, dle něj, tolik potřebnému zákonu, ve kterém jde dle Julia Dolanského „o nic menšího, než znárodnění české a slovenské knihy, o znárodnění našich hudebnin a reprodukcí výtvarného umění“. O něco později ubezpečuje, že „je holý nesmysl a naprosto jalová obava, že navrženým zákonem by se omezila svoboda projevu, zaručená ústavou“ [46].

[44] *Knihy do rukou lidu: Zákon o vydávání knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací. Projevy a dokumenty*, 1949. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, s. 5–14. Malá knihovna informací.

[45] Tamtéž, s. 15–20.

[46] Tamtéž, s. 21–25.

Všechny tři projevy mají několik společných prvků. Tak například ve všech jsou zmíněni nebezpeční soukromí nakladatelé a jejich chtivost po zisku spolu s veřejným zájmem a kulturní potřebou lidu. Všichni v závěru svých projevů zmiňují, jakým vzorem je pro československou kulturu a zvláště pak knihu „*veliký Sovětský svaz, vedený generalissimem Stalinem*“.

2.4 1951–1969

I knižní distribuce byla začátkem padesátých let (1951) zestátněna a tím tak centralizována. Do výsadní pozice byl postaven nově vzniklý národní podnik Kniha, jenž podléhal MI. Tento podnik spravoval většinu knihkupectví a antikvariátů. Představitelé KSČ si od tohoto kroku pravděpodobně slibovali snazší a účinnější řešení případných cenzurních zásahů (např. přidání vydaných knih na seznam „škodlivé a nežádoucí“ literatury). Taktéž vzhledem k zmíněnému přímému napojení na MI mohli zaměstnanci n.p. Kniha ovlivňovat ediční plány. Celý knižní trh tak ovládalo vedení KSČ, což umožnilo vyloučit soukromé subjekty nejen z produkčního, ale i distribučního odvětví ^[47].

23. prosince 1952 bylo schváleno vládní nařízení, týkající se návrhu organizace vydávání a rozšiřování neperiodických publikací, které spolu se zákonem z roku 1949 ustanovilo vznik státních nakladatelství od začátku následujícího roku ^[48].

Dalším významným rokem z pohledu cenzury se zdá být rok 1953, tedy rok, během kterého se ustálil tzv. *Systém rozptýlené cenzurní soustavy*. Fungoval poté až do událostí pražského jara, kdy se v důsledku dění prakticky rozpadl. Podstatným rysem soustavy byla vícestupňová kontrola a trvalá provázanost procesů týkajících se plánování, řízení a kontroly. Ústřední výbor KSČ byl hlavní ideovou a rozhodčí autoritou. Odpovědné ministerstvo mělo na starosti řídicí a plánovací agenturu. Tak se dostalo pod pravomoci ÚV KSČ například i schvalování ředitelů a šéfredaktorů nakladatelství.

Významnou součástí cenzurní soustavy byla Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD), fungující v období mezi lety 1953–1968. Jednalo se o specializovaný úřad předběžně

^[47] WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*. Svazek II. Praha: Academia, s. 1112–1130. ISBN 978-80-200-2491-6.

^[48] FORSTOVÁ, Eva, 2013. *Knihy podle norem: Kulturní instituce v systému řízené kultury. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Mnemosyne. s. 80–91. ISBN 978-80-7308-450-9.

cenzury, který ovšem většinu doby své působnosti nebyl nijak ukotvený v platné legislativě. Stalo se tak až s přijetím tiskového zákona v roce 1966 ^[49].

Od roku 1953 v Československu fungoval nakladatelský systém založený na sovětském vzoru. Tedy teoreticky dokonalý model výroby širokého spektra ideologicky akurátní a vysoce hodnotné knižní tvorby, doplněný o její masovou distribuci. Toto nastavení vedlo časem k problémům převážně v ekonomickém sektoru odvětví, příliš mnoho knih zůstávalo na skladech n.p. Kniha. V roce 1960 proto bylo ustanoveno Sdružení československých nakladatelů (o tři roky později rozpuštěno). Toto sdružení mělo převzít odpovědnost za určování výše nákladů jednotlivých publikací ^[50].

Od šedesátých let začala být mnohem více veřejně zpochybňována existence cenzurního úřadu, a to hlavně v řadách Svazu československých spisovatelů. 7. února 1962 vystoupil na schůzi Svazu Jiří Taufer, jenž ve svém výstupu poukázal mimo jiné na to, že existence HSTD není nijak podložena zákonem, nýbrž pouze usnesením vlády. Reakcí na to byl zmiňovaný nový tiskový zákon schválený o čtyři roky později v roce 1966. Právě v něm byla změna v právním ukotvení cenzury ^[51].

S tím související snaha nakladatelů vymanit se z ideologických direktiv státu počínaje rokem 1965 vyústila ve vlnu přejmenovávání jednotlivých nakladatelství. Například z *Krajského nakladatelství v Brně* se tak stal *Blok, ze Státního nakladatelství krásné literatury a umění* se stal *Odeon*, ze *Státního nakladatelství dětské knihy* se stal *Albatros* ^[52].

V období známém jako pražské jaro během roku 1968 se díky situaci v komunistické straně, ale i ve společnosti, pomalu rozpadala cenzurní soustava. 4. března 1968 přijal ÚV KSČ usnesení, kterým byla předběžná cenzura fakticky zrušena. Tři měsíce nato byl založen dobrovolný Svaz českých nakladatelských, vydavatelských a knihkupeckých podniků, v jehož čele stanul Jan Řezáč (též ředitel a šéfredaktor Odeonu). Jednalo se o samosprávný orgán s výkonnými pravomocemi. Jednou z vykonávaných činností svazu bylo řízení přidělu papíru.

^[49] WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*. Svazek II. Praha: Academia, s. 1102–1103. ISBN 978-80-200-2491-6

^[50] JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ, Blahoslav DOKOUPIL, Pavel JANÁČEK, Vladimír KŘIVÁNEK, Jiřina TÁBORSKÁ a Alena FIALOVÁ, 2007. *Dějiny české literatury 1945–1989*. III. 1958–1969. Praha: Academia, s. 54–59. ISBN 978-80-200-1583-9.

^[51] WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*. Svazek II. Praha: Academia, s. 1143–1169. ISBN 978-80-200-2491-6

^[52] JANOUŠEK, Pavel, Petr ČORNEJ, Blahoslav DOKOUPIL, Pavel JANÁČEK, Vladimír KŘIVÁNEK, Jiřina TÁBORSKÁ a Alena FIALOVÁ, 2007. *Dějiny české literatury 1945–1989*. III. 1958–1969. Praha: Academia, s. 54–59. ISBN 978-80-200-1583-9.

Svaz se soustředil převážně na řešení provozních problémů oboru, ediční plány se tak dostaly plně do kompetencí jednotlivých nakladatelských subjektů. V červnu byl nařízením vlády zrušen samotný cenzurní úřad a současně byl o několik dní později přijat proklamativní zákon (č.84/1968 Sb.), ve kterém je cenzura označena za nepřijatelnou, a veškerá odpovědnost za vhodnost publikací je svěřena do rukou šéfredaktorů. Během první poloviny roku se tak zcela rozpadl dlouho budovaný systém kontroly médií a regulace literatury. S tím souvisel i pozvolna se rozvolňující systém nakladatelských gescí.

Veškeré rozvolňování a reformování bylo ukončeno okupací Československa v srpnu 1968. Po začátku roku 1969 se postupně obnovoval již známý systém centrálního řízení a plánování v nakladatelské oblasti ^[53]. I samotné organizační struktury jednotlivých nakladatelství se nevyhnuly politické čistce, když byli v následujících letech odvoláni ředitelé těch podniků, v nichž se nejvíce projevovaly „pravicové a antisocialistické tendence“. Jinak řečeno – ti vedoucí pracovníci, kteří vystupovali proti režimu během reformního roku 1968 ^[54].

^[53] WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*. Svazek II. Praha: Academia, s. 1143–1169. ISBN 978-80-200-2491-6.

^[54] Tamtéž, s. 1115–1169.

3. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění alias Odeon

3.1 Metodologie

K vypracování hlavní části práce byla použita kombinace přímé metody historického výzkumu a analýzy sekundárních zdrojů a soudobých periodik.

Základ bakalářské práce jsem získala analýzou sekundárních zdrojů, hlavně tedy odborných publikací týkajících se problematiky nakladatelství v poválečných letech. Stěžejní publikací mi byla kniha *Česká literární nakladatelství 1949–1989* od Michala Přibáně. Následně jsem našla a zanalyzovala převážně recenzní články v soudobých periodikách. Takto vzniklý text jsem nakonec doplnila o zjištěné skutečnosti z archiválií.

Historický výzkum jsem aplikovala na archiváliích z fondu Odeon, který je uložený ve Státním oblastním archivu v Praze. Z celého fondu jsem se soustředila pouze na archiválie pocházející z období mezi rokem 1952–1969. Šlo tedy hlavně o zápisy z porad jednotlivých funkčních celků, jako bylo vedení nakladatelství, edičních rad a dalších.

3.2 Ustavující a inspirující nakladatelské subjekty

Před analýzou samotného Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, později známého pod názvem Odeon, krátce popíšu nakladatelské subjekty, z kterých bylo nakladatelství ustanoveno. A jedno předválečné nakladatelství, které inspirovalo pozdější název nakladatelství.

3.2.1. Mír

Nakladatelství známé pod krátkým názvem Mír bylo nakladatelstvím Svazu bojovníků za svobodu (původně Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých). První publikace, vycházející od roku 1948, nevycházely ještě pod hlavičkou Mír, nýbrž pod jednou z variací obsahující celý název Svazu (Nakladatelství SBS, pouze SBS, nebo pod Tiskovými podniky Svazu bojovníků za svobodu). K přejmenování na Nakladatelství Mír došlo až později po spojení s brněnským vydavatelským družstvem Mír v roce 1949. Předtím se nakladatelství ještě stihlo spojit s nakladatelstvím Pokrok, které bylo pod Československou obcí legionářskou. Již z názvu skupin, pod které nakladatelství spadalo, jasně vyplývá, o jak úzce zaměřené nakladatelství šlo. Vydávalo vzpomínkovou, politickou nebo krásnou literaturu s válečnou a odbojovou tematikou. Vzhledem ke skutečnosti, že Mír spadal pod tzv. kolektivní nakladatelství, mohl v činnosti pokračovat i po roce 1949. Bylo do něj ovšem převedeno několik rušených nakladatelství, jako například Čin a Nová osvěta. Ještě v roce

1949 bylo nakladatelství nabídnuto převzít i nakladatelství Družstevní práce (DP). Následujícího roku se datuje vznik dvojnakladatelství Mír – DP (oficiálně však až od 1.1.1951). Ministerstvem informací bylo nakladatelství pověřeno vydávat publikace s mírovou a protifašistickou tematikou. Spojení dvou nakladatelských celků spolu neslo nemalé komplikace v podobě personálních sporů, které muselo vedení Svazu řešit. Na pokyn V. Kopeckého, ministra informací, bylo v březnu 1951 rozhodnuto, že nakladatelství Mír spadá rovným dílem pod SBS a Československý výbor ochránců míru (ČSVOM). Ještě téhož roku však bylo SBS vydavatelské oprávnění odebráno a Mír tak zůstal v kompetencích pouze ČSVOM. Současně byl do dvojnakladatelství dosazen státní zmocněnec pro nakladatelství. Byl jím náměstek ministra informací Lumír Čivrný. V důsledku personálních sporů byl jmenován jak nový ředitel, tak nový šéfredaktor. Ředitelem se stal Josef Kalaš a šéfredaktorem Jan Řezáč. Ke konci roku 1952 zaniklo, v návaznosti na vládní usnesení, vydavatelské oprávnění nakladatelství DP. Ediční činnost tohoto nakladatelství byla spolu s vedením (ředitel, šéfredaktor) převedena do nově založeného Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění. Nakladatelství Mír ještě následně několik let pokračovalo jako samostatné nakladatelství, než v roce 1954 vstoupilo, vlivem nemožnosti konkurovat velkým podnikům a současně omezeného přidělu papíru, do likvidace ^[55].

3.2.2. Družstevní práce

Družstevní práce byla založena v roce 1922, jako kulturně-společenská organizace. Nakladatelství Družstevní práce bylo založeno ve stejném roce. Toto nakladatelství bylo založené na tom, že „čtenáři, spisovatelé i výtvarníci si společně vydávají knihy“. Ty se potom měly prodávat z nakladatelství přímo členům družstva. Tvůrci tak mohli vydávat knihy levněji. Podle Jana Halady se jednalo o jeden z prvních pokusů vydávání knih touto formou. Na běžný knižní trh vstoupili v roce 1926 po zakoupení nakladatelství B.M. Kliky. Protože se jednalo o kolektivní nakladatelství, mohlo pokračovat v činnosti i po roce 1949. Už začátkem roku 1951 se však nakladatelství muselo spojit s nakladatelstvím Mír a vzniklo tak zmiňované dvojnakladatelství Mír – DP. Družstevní práce poté přežívala až do roku 1955, ovšem už pouze jako „výrobní a spotřební lidové družstvo uměleckých řemesel“ ^[56].

^[55] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 212–214. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[56] HALADA, Jan, 2007. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Praha: Libri, s. 105. ISBN 978-80-7277-165-3.

3.2.3. Orbis

Nejstarším z později ustavujících nakladatelství Odeonu je Tiskařská, nakladatelská a novinářská akciová společnost Orbis, která vznikla v březnu roku 1921. Přestože se jednalo o soukromou akciovou společnost, její vznik iniciovalo Ministerstvo zahraničních věcí, v jehož čele byl tehdy Edvard Beneš. Původním posláním Orbisu bylo propagovat stát v zahraničí, stejně tak jako informovat o dění v Československu, a to převážně z pohledu umění a vědy. Společnost od svého založení vždy spadala pod některý ze státních orgánů. Ať už se jednalo o zmíněné Ministerstvo zahraničních věcí, nebo později Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady, Úřad říšského protektora, Ministerstvo školství a lidové osvěty, až nakonec podnik přešel ve 40. letech 20. století pod Ministerstvo informací. Na přelomu 40. a 50. let bylo do Orbisu začleněno několik dalších nakladatelských podniků, kterým nebylo uděleno nakladatelské oprávnění. V roce 1953 byl ustanoven národní podnik nakladatelství Orbis. V následujících letech prošlo nakladatelství ještě početnými změnami, než bylo v roce 1997 finálně změněno na Českou centrálu cestovního ruchu.

Již od založení byl Orbis rozdělen do několika samostatných úseků, jako například úseku novinářského, vydávání časopisů, tiskárny anebo knižního nakladatelství. Poslední jmenované bylo řazené ještě do několika specializovaných oddělení. Jednalo se o Národní hudební vydavatelství, Výtvarné nakladatelství (obě oddělení byla přeřazena do Odeonu), mapové a adresářové oddělení. Některé z edičních oblastí byly postupně přeřazeny do kompetencí jiných nakladatelství, jako již zmiňované hudební a výtvarné oddělení. Orbis měl být zaměřený na vydávání populárně naučné a osvětové literatury, dále na cizojazyčnou literaturu, časopisy a drobnou grafiku. Obecně lze však říct, že díky přímému napojení na stát a politickou scénu vydávalo nakladatelství množství politických a propagačních publikací. Podle Michala Přibáně mělo za celou dobu působnosti Orbisu vyjít kolem 7000 svazků ^[57].

3.2.4. Odeon

Předválečné nakladatelství Odeon vzniklo pravděpodobně v roce 1925 (poprvé se značka Odeon vyskytuje ve vydané knize). Zakladatelem a zároveň šéfredaktorem nakladatelství byl Jan Fromek a to převážně díky nejenom finanční pomoci jeho první ženy Zdenky ^[58]. J. Fromek se narodil počátkem 20. století, během 1. světové války se vyučil v Srdcově knihkupectví a poté pracoval ještě v několika knihkupectvích a nakladatelstvích.

^[57] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 345–353. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[58] VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. FROMEK Jan: 14.5.1901–22.3.1966. In: HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Generální heslář Biografického slovníku českých zemí* [online]. [cit. 2024-03-31]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/FROMEK_Jan_14.5.1901-22.3.1966

V Komunistickém nakladatelství se setkal s Jaroslavem Seifertem a s dalšími členy uskupení Devětsil. Právě tímto směrem se následně nakladatelství Odeon pod jeho vedením ubíralo. S J. Fromkem na různých pozicích spolupracovaly významné osobnosti, například značku nakladatelství navrhl Karel Teige a obálky knih připravoval Jindřich Štýrský. V roce 1939 byl nakladatelství zabaven a zapečetěn sklad i s obsahem. O rok později Jan Fromek odešel do ilegality a v nakladatelství již nefiguroval. Odeon poté přebíral Fromkův dosavadní spolupracovník a později ještě Zdenka Fromková, než v roce 1948 vyšla v nakladatelství poslední publikace a o rok později nakladatelství zaniklo.

Větší část své existence se nakladatelství potýkalo s finančními problémy. To bylo dané především vydáváním knih, které byly jednak dokonale graficky řešené a dobře vytištěné, a hlavně byly z pevně koncipovaného edičního plánu. Nejvýznamnější edicí nakladatelství byla Edice Odeon, tzv. programová řada nakladatelství ^[59].

3.3 Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění

Ve *Slovníku české literatury po roce 1945* se o SNKLHU dozvíme, že se jednalo o „jedno z nejvýznamnějších nakladatelství poválečného období, soustředěné zprvu na českou i světovou klasickou literaturu [...]“ ^[60]. Podobně se o nakladatelství vyjádřil i Jan Mukařovský (ředitel Ústavu pro českou literaturu ČSAV), když v jednom ze svých dopisů z roku 1956 zmínil významný podíl nakladatelství na kulturním životě v Československu (viz. Příloha 1) ^[61].

Následující podkapitoly se postupně věnují všem důležitým součástem, které dohromady tvořily úspěšné SNKLHU. Jednotlivé podkapitoly se týkají založení nakladatelství, změn jeho názvu, redakce včetně osoby šéfredaktora a později ředitele nakladatelství Jana Řezáče, Světové literatury a Klubu čtenářů, edičních řad a překladů.

3.3.1 Vznik nakladatelství

Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (SNKLHU) oficiálně vzniklo k 1. lednu 1953. Přípravné pracoviště fungovalo však již od srpna předchozího roku. Ve vedoucích pozicích zůstali pracovníci z původního nakladatelství Mír – DP. Jednalo se o ředitele Josefa Kalaše a šéfredaktora Jana Řezáče. SNKLHU tedy vzniklo na základech převzatých nakladatelství, kterými byla zmíněná nakladatelství Mír – DP, Národní hudební

^[59] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 107–117.

^[60] PŘIBÁŇ, Michal, Veronika KOŠNAROVÁ a Alena PŘIBÁŇOVÁ. ODEON. In: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-04-26]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1362>

^[61] Odeon. *Korespondence spisovatelů: Jan Mukařovský*. In: Fond Odeon, kart. 149. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

vydavatelství Orbis a Výtvarné nakladatelství Orbis. Kromě zaměstnanců a rozpracovaných publikací získalo SNKLHU i majetek zmiňovaných nakladatelských subjektů. Za sídlo nového nakladatelství tak bylo zvoleno původní sídlo DP, tedy Dům uměleckého průmyslu na adrese Národní třída číslo popisné 36. V systému nakladatelských gescí bylo SNKLHU pověřeno, jak již z názvu vyplývá, vydáváním zahraniční i domácí klasické beletristické literatury, dále vydáváním knih o hudbě a hudebnin a knih o výtvarném umění spolu s uměleckou reprodukcí a drobnou grafikou [62].

3.3.2 Změny názvu nakladatelství

Nakladatelství v 60. letech 20. století dvakrát změnilo svůj název. Původní název Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (zkráceně SNKLHU) se v roce 1961 změnil na Státní nakladatelství krásné literatury a umění (zkráceně SNKLU). Stalo se tak v reakci na oddělení hudebního odboru, který přešel do nově vytvořeného Státního hudebního nakladatelství [63]. Následujícího roku se podle archivních materiálů uvažovalo ještě o oddělení umělecké redakce do vlastního specializovaného nakladatelství, z toho ovšem sešlo [64]. Druhá změna názvu proběhla jen o několik let později. Od 1. ledna 1966 se nově nakladatelství jmenovalo Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění (zkráceně ODEON). Inspirací tohoto názvu by dle dostupných zdrojů mělo být zmíněné předválečné nakladatelství Odeon Jana Fromka [65]. Potvrzují to jednak slova Josefa Čermáka (redaktor, překladatel a nástupce Jana Řezáče na pozici šéfredaktora Odeonu), ve vzpomínkách na vztah s Janem Řezáčem, když říká „..., jako byl jeho malý milovaný Fromkův Odeon, jehož název ... vnutil zcela nepodobnému nakladatelskému kolosu“ [66]. Za ještě důvěryhodnější považuji fakt, že tato teorie je potvrzena i v oficiální publikaci, kterou vydali pracovníci nakladatelství k 15letému výročí činnosti [67]. Název Odeon už poté nakladatelství vydržel až do jeho zániku.

3.3.3 Redakce, ediční rady a osoba šéfredaktora

Za běžné situace, kdy do fungování nakladatelství nezasahuje žádný vnější aspekt, jsou jednou z hlavních složek ovlivňující skladbu vydávaných knih pracovníci nakladatelství, převážně pak šéfredaktoři, redaktoři a překladatelé. Období, kterému se v této práci věnuji,

[62] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 279. ISBN 978-80-200-2407-7.

[63] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 87.

[64] Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady výtvarné redakce*. In: Fond Odeon, kart. 7. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

[65] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 87.

[66] PLACÁK, Petr, 2020. *Vás prochčiju jak sněhuláka: Ohlédnutí za překladatelem Josefem Čermákem*. STUDENTSKÝ SPOLEK BABYLON. *Babylon* [online]. Praha. 19. 1. 2020 [cit. 2024-04-03]. ISSN 2570-7353. Dostupné z: <https://babylonrevue.cz/vas-prochciju-jak-snehulaka/>. Původně tištěně Babylon č. 3–4.XX, 20. června 2011.

[67] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 87.

jak již bylo vysvětleno, takto popsat nelze. I při personálním obsazení proto měla určitý vliv politika. Josef Čermák v rozhovoru pro revue Babylon popisuje, jak se při obsazování pozic v redakcích „pečlivě dbalo, aby byl v přibližné rovnováze počet straníků a nestraníků, u nichž se navíc prozřetelně dbalo, aby byli odborně a pracovní na výši“ [68]. Jan Řezáč naopak řekl, že „většina zaměstnanců nakladatelství nebyla a ani nemusela být ve straně, pracovali tam velice kvalifikovaní lidé“ [69].

Jedním z výsledků zavedení systému nakladatelských gescí byla migrace nakladatelských pracovníků mezi jednotlivými nakladatelstvími. Redaktoři přecházeli z nakladatelství, kterým bylo odebráno vydávání dané literární oblasti, na niž se specializovali. Tak byla do SNKLHU převedena výtvarná i hudební redakce z Orbisu. Další pracovníci přecházeli hlavně ze *Svobody*, *Melantrichu* a *Práce* (nakladatelství, kterým bylo odebráno vydávání beletrie).

Michal Příbáň v knize *Česká literární nakladatelství 1949–1989* uvádí, že při počátku působení SNKLHU mělo nakladatelství tři hlavní redakce, a to redakci výtvarného umění, redakci knih o hudbě a hudebnin, a hlavně redakci krásné literatury, která byla dělena do dalších redakčních úseků dle jazyků (česká literatura, literatura SSSR, slovanské a ostatní literatury, románská literatura a anglogermánská literatura) [70]. V roce 1964 přibyla redakce literárněvědné a estetické literatury. Josef Čermák ovšem v již zmíněném rozhovoru mluví o pěti redakčních úsecích, které mají svého vedoucího pracovníka [71]. Nepodařilo se mi dohledat informace na jejichž základě bych jedno ze zmíněných tvrzení mohla potvrdit. Nicméně je pravděpodobné, že rozkol vznikl dělením redakce krásné literatury na další redakční úseky. Zmínku o reorganizaci redakce krásné literatury jsem našla v závěrech z porady vedení konané 30. listopadu roku 1955. Přičemž redakce se měla oficiálně

[68] PLACÁK, Petr, 2020. Vás prochčiju jak sněhuláka: Ohlédnutí za překladatelem Josefem Čermákem. STUDENTSKÝ SPOLEK BABYLON. *Babylon* [online]. Praha. 19. 1. 2020 [cit. 2024-04-03]. ISSN 2570-7353. Dostupné z: <https://babylonrevue.cz/vas-prochciju-jak-snehulaka/>. Původně tištěně Babylon č. 3–4.XX, 20. června 2011.

[69] KOPÁČ, Radim, 2005. Kolik zbytečných knih dneska vychází. *MF DNES* [online]. 26.1.2005 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/literatura/kolik-zbytecnych-knih-dneska-vychazi.A050125_185748_literatura_gra

[70] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 283–284. ISBN 978-80-200-2407-7.

[71] PLACÁK, Petr, 2020. Vás prochčiju jak sněhuláka: Ohlédnutí za překladatelem Josefem Čermákem. STUDENTSKÝ SPOLEK BABYLON. *Babylon* [online]. Praha. 19. 1. 2020 [cit. 2024-04-03]. ISSN 2570-7353. Dostupné z: <https://babylonrevue.cz/vas-prochciju-jak-snehulaka/>. Původně tištěně Babylon č. 3–4.XX, 20. června 2011.

transformovat do nově vzniklé (od 1.12. 1955) redakce české literatury, redakce literatury slovanských národů a národů SSSR a redakce zahraniční literatury ^[72].

Pozice vedoucích pracovníků jednotlivých redakcí byla jakýmsi mezistupněm mezi šéfredaktorem a řadovými redaktory. Vedoucí pracovníci tak fungovali, řekněme, jako poradní sbor šéfredaktora. Vedoucími pracovníky v redakci krásné literatury tak byli Jiří F. Franěk, Rudolf Lužík, Jiří Zapletal, Zdeněk Štolba, Eva Pilařová, Dagmar Steinová, Rudolf Vápeník, Eva Masnerová a Jiřina Zumrová. Hudební redakci vedl Václav Mikota a výtvarnou redakci vedl nejprve Lubor Kára, po jeho odchodu pak Zdeněk Pilař ^[73]. V roce 1968 byly tyto pozice zrušeny kvůli *vzpouře uvnitř nakladatelství*, jak to nazýval Josef Čermák. Tvrdil, že „redaktoři obviňovali vedoucí redakčních úseků z nadbytečnosti a žádali zrušení těchto podle nich zbytečných mezičlánků“ ^[74]. Jan Řezáč měl kromě vedoucích pracovníků ještě dva zástupce šéfredaktora, těmi byli zmiňovaní Rudolf Lužík a Zdeněk Štolba. Josef Čermák příznačně popsal redakci jako „početně přehuštěnou“ ^[75]. Současně však v jiném textu zmiňuje, že SNKLHU početnosti redaktorů (často nakladatelsky nezkušených) uměla využít k jejich dalšímu vzdělávání. Jmenuje například možnost, kdy pracovníci 60% pracovní doby věnovali přípravě titulu a zbylý čas věnovali studiu ^[76].

Pro představu, jaké osobnosti v nakladatelství taktéž působily, si jich dovolím několik jmenovat. Jednalo se například o Vladimíra Reise, Josefa Škvoreckého, Lud'ka Kubištu, Annu Grušovou, Irenu Wenigovou, Věru Dolanskou, Zdeňka Balouna a mnoho dalších.

Jako poradní orgán ředitele nakladatelství byly zřízeny dvě ediční rady. Ediční rada výtvarné redakce a ediční rada redakce krásné literatury. Druhá jmenovaná ediční rada nebyla ještě k 1.květnu roku 1955 ustanovena. Podle dochovaných informací kvůli této skutečnosti nakladatelství urgovalo pověřené ministerstvo. Členové edičních rad totiž byli nejprve navrženi šéfredaktorem nakladatelství ministerstvu, těm členům edičních rad, kteří byli

^[72] Odeon. 1955. Závěry z 86 porady vedoucích SNKLHU – 30.11.1955. In: Fond Odeon, kart. 12. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

^[73] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949-1989*. Praha: Academia, s. 279–285. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[74] PLACÁK, Petr, 2020. *Vás prochčiju jak sněhuláka: Ohlédnutí za překladatelem Josefem Čermákem*. STUDENTSKÝ SPOLEK BABYLON. *Babylon* [online]. Praha. 19. 1. 2020 [cit. 2024-04-03]. ISSN 2570-7353. Dostupné z: <https://babylonrevue.cz/vas-prochciju-jak-snehulaka/>. Původně tištěně Babylon č. 3–4.XX, 20. června 2011.

^[75] Tamtéž.

^[76] ČERMÁK, Josef, 2016. S Odeonem před očima. In: KLÍMOVÁ, Nikola. *České knižní obálky v edičních řadách: SNKLHU Odeon 1953–1995*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, s. 13–14. ISBN 978-80-87989-20-3.

seznání vhodnými, byl vystaven oficiální jmenovací dekret ^[77]. Na schůzích rady se pak řešilo například hodnocení produkce předešlého roku, ediční plány na následující roky nebo byly vedeny rozpravy o národnostním zastoupení světové literatury ^[78].

Nadřízeným zmiňovaných redakčních pracovníků a současně i členem edičních rad byl Jan Řezáč na pozici šéfredaktora. Tuto pozici v SNKLHU (neboli Odeonu) zastával ještě před oficiálním založením nakladatelství a následně po skoro celé mnou sledované období ^[79]. Josef Čermák o něm mluvil jako o „*talentovaném autodidaktovi s přirozeným citem pro nakladatelskou práci*“, který „*i v Odeonu o surrealismus vedl tajnou, tichou válku s partají*“. Současně však podle Čermáka nebyl příliš objektivní a byl by podle něj „*znamenitym šéfem úže vyprofilovaného nakladatelství podle svého gusta*“ ^[80]. Během působení v SNKLHU (později Odeonu) pomohl se vznikem několika edičních řad, jako příklad mohu uvést edici poezie Plamen nebo edici Současné světové umění. Od začátku stál také v čele dále zmiňované Světové literatury, jejíž založení je dle dostupných informací pravděpodobně z velké části jeho zásluhou. Od roku 1968 byl taktéž předsedou nově vytvořeného Svazu českých nakladatelských a knihkupeckých podniků. Právě jeho činnost v tomto svazu však pravděpodobně stála za Řezáčovým nuceným odchodem z nakladatelství v roce 1970, tehdy ovšem již z pozice ředitele ^[81]. Na pozici šéfredaktora ho nahradil Josef Čermák ^[82].

3.3.4 Světová literatura

Periodicky vycházející revue Světová literatura měla za úkol představovat jednotlivé světové literatury. Vycházela jako objemná publikace s 256 stranami, na kterých na pokračování vycházely prózy nebo divadelní a rozhlasové hry. Pravidelně se v časopisu

^[77] Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7, č. 227–316. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

^[78] Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady výtvarné redakce*. In: Fond Odeon, kart. 7. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

^[79] KOŠNAROVÁ, Veronika. Jan ŘEZÁČ. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-04-12]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1677>

^[80] PLACÁK, Petr, 2020. *Vás prochčiju jak sněhuláka: Ohlédnutí za překladatelem Josefem Čermákem*. STUDENTSKÝ SPOLEK BABYLON. *Babylon* [online]. Praha. 19. 1. 2020 [cit. 2024-04-03]. ISSN 2570-7353. Dostupné z: <https://babylonrevue.cz/vas-prochciju-jak-snehulaka/>. Původně tištěně Babylon č. 3–4.XX, 20. června 2011.

^[81] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 281. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[82] PLACÁK, Petr, 2020. *Vás prochčiju jak sněhuláka: Ohlédnutí za překladatelem Josefem Čermákem*. STUDENTSKÝ SPOLEK BABYLON. *Babylon* [online]. Praha. 19. 1. 2020 [cit. 2024-04-03]. ISSN 2570-7353. Dostupné z: <https://babylonrevue.cz/vas-prochciju-jak-snehulaka/>. Původně tištěně Babylon č. 3–4.XX, 20. června 2011.

vyskytovaly i literárněkritické stati a eseje, monografie nebo reflexe výtvarného umění a ilustrace ^[83].

Za Světovou literaturou stál úzký tým v čele s šéfredaktorem Janem Řezáčem, který se několik let snažil získat vůbec jen povolení k vydávání periodické publikace. Snahy o získání tohoto povolení byly zahájeny 17. července 1954, kdy SNKLHU žádost podalo poprvé. S žádostí byly rovnou předloženy i argumenty dokládající potřebnost časopisu. Jedním z argumentů byl i ten, že „*dosavadní literární časopisy i knižní produkce zdaleka nepostihují současnou literární produkci starších i nových pokrokových zahraničních autorů a literárních vědců*“. Dalším z předkládaných argumentů byl i fakt, že „*nakladatelští redaktoři se velmi často při své práci setkávají s díly autorů, která nelze knižně vydat (malý rozsah, jednotlivé básně, některé povídky z obsáhlých souborů atd.)*“. Tato žádost se pravděpodobně nesetkala s pozitivní odpovědí, neboť je doloženo, že 21. března 1955 nakladatelství o povolení žádalo znovu. Kladné odpovědi z ministerstva se SNKLHU dostalo až 16. prosince 1955. Toto oprávnění k vydávání časopisu mělo ovšem pevně dané podmínky, které muselo nakladatelství, potažmo Jan Řezáč, plnit. Bylo pevně dané, že časopis může vycházet jen 6krát ročně s výší nákladu 4000 výtisků (1967 náklad 26500 výtisků), pevně daný byl i počet stran na 256 ve formátu B5^[84]. Časopis mohl existovat jen za předpokladu, že veškeré potřebné zdroje (finanční, personální, hmotné, ...) budou pokryty vydavatelem časopisu, tedy SNKLHU. První číslo Světové literatury vyšlo až koncem dubna 1956 ^[85].

Ani úzký tvůrčí tým Světové literatury se nevyhnul zásahům a ovlivňování politickou situací. Ve sledovaném období tým vedl Jan Řezáč (1956–1961), Božena Wirthová (1961–1963) a Josef Kadlec (1963–1968). Funkci zástupce šéfredaktora zastával Josef Škvorecký (1957–1958) a Zdeněk Štolba (1958–1961). Tým doplňovaly v 50. a 60. letech 20. století Ludmila Dušková, Eva Kondrysová, Eva Pilařová a Marie Leskovjanová-Zábranová ^[86]. Zmíněné ovlivnění politickou situací se dotklo hlavně Josefa Škvoreckého a Jana Řezáce. „*Redakce Světové literatury prožívala r. 1959 s Josefem Škvoreckým, zástupcem šéfredaktora, štvanicí na „Zbabělce“ a pro jeho vlastní záchranu i záchranu Světové literatury se s ním musela rozloučit. ..., r. 1961 byl bez jakéhokoliv vysvětlení a konzultace s vedením podniku*

^[83] ZELINSKÝ, Miroslav. Světová literatura. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-04-12]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=224>

^[84] 176 × 250 mm

^[85] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 56–63.

^[86] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 322–323. ISBN 978-80-200-2407-7.

odvolán její iniciátor a první šéfredaktor Jan Řezáč“^[87]. Sám Josef Škvorecký to ve své stati pojednávající o Světové literatuře v publikaci *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy* popisoval slovy „mě potom z lodičky vyhodil náraz průšvihové vlny a brzo nato i Honza Řezáč podlehl živlům“^[88].

Pro ucelení obrazu o Světové literatuře považuji za nutné zmínit alespoň některé autory, jejichž díla v časopise vyšla. Během prvních deseti let existence časopisu vyšla díla například těchto autorů: Boris Pasternak, Francis Scott Fitzgerald, Ernest Hemingway, John Steinbeck, Erich Maria Remarque nebo Pier Paolo Pasolini^[89].

V roce 1969, po změně politické situace v zemi, bylo několik literárních časopisů zrušeno. To se sice netýkalo přímo v tu dobu Světové literatury, ale i tak to její podobu ovlivnilo. V následujícím roce vyšla poslední dvě čísla připravená původní redakční skupinou. Od roku 1971 byla redakční rada složená z „politicky vhodných“ pracovníků^[90].

3.3.5 Klub čtenářů a Básnický almanach

Klub čtenářů vznikl k 1. únoru 1953 jako jakási náhrada za čtenářské kluby českých nakladatelství, které byly zrušeny, nejčastěji spolu s nakladatelstvím^[91]. O jeho vzniku se patrně jednalo již během října roku 1952, tehdy však ještě pod označením Klub krásné literatury^[92]. Název Klub čtenářů byl použit už o měsíc později, během jednání schůze vedoucích SNKL konané 19. listopadu 1952^[93].

SNKLHU převzalo některé adresáře zrušených klubů a jejich členům rozeslalo dopis s nabídkou členství. Během prvního čtvrt roku získal Klub čtenářů, dle údajů poskytnutých Jarmilou Glazarovou ve výroční publikaci, na 45 tisíc členů. V roce 1967 měl členů již 250 tisíc. V čele Klubu čtenářů stála redakční rada, kterou vedl Karel Nový, než ho vystřídala zmíněná Jarmila Glazarová^[94].

Redakční rada sestavila na každý rok seznam vydávaných knih, takzvaný ediční ročník Klubu, který se skládal ze *základní řady*. Ta čítala většinou 12 publikací, hlavně románů.

^[87] REDAKCE, 1968. Zdálo by se, že Světová literatura. *Světová literatura*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, 13(3.), s. 2–3.

^[88] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 59.

^[89] Tamtéž, s. 64–68.

^[90] SEMÍNOVÁ, Zuzana, 2003. Počátky časopisu světová literatura a Angloameričtí autoři. *Souvislosti: revue pro literaturu a kulturu* [online]. (1–2), s. 73–86 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://souvislosti.cz/OLD/>

^[91] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 52–55.

^[92] Odeon. 1952. Usnesení ze 7 schůze vedoucích SNKL – 15.10. 1952. In: Fond Odeon, kart. 12. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

^[93] Odeon. 1952. Usnesení z 13 schůze vedoucích SNKL – 19.11. 1952. In: Fond Odeon, kart. 12. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

^[94] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 52–55.

Bonusovou byla *výběrová řada*, ta čítala 3 až 6 titulů. Systém Klubu čtenářů spočíval v podmínce odběru čtyř svazků ročně ze základní řady, aby si členové mohli vybrat z bonusové řady. J. Glazarová ovšem v již několikrát zmiňované knize *Odeon dříve SNKLU* uvádí, že tato podmínka platila pouze v prvních letech existence Klubu. V dalších letech měli mít členové „úplnou volnost výběru i odběru“, přičemž uvádí průměrný odběr 8 titulů z ročníku na člena. Prémie pro členy Klubu se každý ročník měnila, v 50. letech to byl *Básnický almanach*, později to byly „příležitostné tituly“. Tyto prémie získávali, podle inzerátu ve 49. čísle *Literárních novin*, vydaného v roce 1964, pouze „[...] členové, kteří odebrali všechny objednané svazky [...]“^[95].

Členové tedy obdrželi „knižní objednávací lístek“ (viz. Příloha 2), jehož součástí byl vždy krátký popis všech vydávaných publikací v rámci Klubu čtenářů. Poslední strana sloužila jako objednávací formulář, kam členové Klubu zapsali, kolik kusů od kterého titulu si objednávají, a knihy jim poté dorazily buď poštou přímo na adresu, či do jednoho z výdejních míst^[96]. Stejným způsobem rozesíláním objednávkových formulářů pravděpodobně postupovalo nakladatelství i v případě, že jim některé tituly z edičního plánu zbyly ve větším množství na skladu^[97].

Eva Forstová ve své publikaci *Knihy podle norem* poukazuje na fakt, že právě tituly z Klubu čtenářů díky tomuto systému distribuce stály za podstatnou částí, v roce 1955 dokonce za dvěma třetinami, celkového zisku^[98]. Podíl na tom však měl taktéž počet členů Klubu a velikosti nákladů jednotlivých titulů, které mohly dosahovat až několika desítek tisíc výtisků. Podle údajů ze Státního oblastního archivu, dosahoval mezi českou literaturou nejvyššího nákladu *Umělecký almanach* (1960) s 200 000 výtisky. Další publikací s vysokým nákladem byl v letech 1957–1962 *Básnický almanach* s nákladem pohybujícím se v rozmezí

^[95] Knižní novinky: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1964. *Literární noviny: Týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky*. 5.12.1964, 13(49), s. 12. ISSN 0459-5203.

^[96] Knižní objednávací lístek SNKLHU – Klub čtenářů z roku 1953–1954. In: UHLÁR, Dušan. *Antikvariát u rybníka* [online]. 2019 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.urybnikacz.cz/Knizni-objednaci-listek-SNKLHU-Klub-ctenaru-z-roku-1953-1954-d5528.htm#detail-anchor-description>

^[97] Knižní objednávací připomínací lístek Klubu čtenářů. In: UHLÁR, Dušan. *Antikvariát u rybníka* [online]. 2020 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.urybnikacz.cz/Knizni-objednaci-pripominaci-listek-Klub-ctenaru-d6499.htm>

^[98] FORSTOVÁ, Eva, 2013. *Knihy podle norem: Kulturní instituce v systému řízené kultury. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 128. Mnemosyne. ISBN 978-80-7308-450-9.

102 000–180 000 výtisků ^[99]. Světová zahraniční literatura se jen omezeně vydávala v nákladu nad 100 000 výtisků ^[100].

Vzhledem k velmi široké základně členů musely i ediční plány obsahovat tituly z různých oblastí. Ideálně měly pokrývat celou šíři přidělených kompetencí nakladatelství. Redakční rada Klubu šla ovšem často až za tematické gesce nakladatelství. Hlavně v prvních letech se tak do edičních plánů dostala kromě české klasické literatury i soudobá česká literatura, jako například díla zmiňované Jarmily Glazarové, Jarmily Loukotkové, Jana Otčenáška nebo Karla Poláčka. Během 60. let pak začaly být do plánů zařazovány i nové žánry z oblasti populární literatury, jako jsou detektivky. Z tohoto žánru se vydávala nejčastěji díla zahraničních autorů, například Dorothy L. Sayerse, Agathy Christie, nebo Erlea S. Gardnere. Později byla vydávána i díla z žánrů horor, science-fiction nebo humoristické prózy. Početně byla v edičních plánech Klubu čtenářů v průběhu let zastoupena samozřejmě i světová klasická literatura. Čtenáři si tak mohli objednat díla od autorů jako je J.W. Goethe, Stendhal, Daniel Defoe či Ernest Hemingway ^[101]. Jan Řezáč v rozhovoru do týdeníku *Kultura* v roce 1958 uvedl, že členy Klubu čtenářů by rozdělil do tří vrstev. „*Zprvé je to vrstva probouzejících se čtenářů, kteří přišli do styku s knihou v lidové knihovně a nyní si začali zakládat knihovnu vlastní, [...]. Druhou tvoří čtenáři s dosti velkými zkušenostmi, kupující knihy, které znají, nebo které jim doporučil literární tisk. [...] Třetí vrstvu tvoří čtenáři s velikým rozhledem, kteří si sami vyberou na trhu, [...] kupujíc u nás novinky a knihy, které jim ušly, nebo které jim chyběly*“ ^[102]. Současně uvádí, že při vytváření programu základní řady vycházejí z poptávky, ale stále dbají na kulturně – politický dosah ^[103].

„*V naší ediční praxi se ujal originální nápad, pověřit každoročně jednoho čelného básníka, aby si od svých druhů v profesi – počínajíc těmi nejstaršími a končíc „uznanými“ už nejmladšími – vyžádal verše, jež autoři považují za své nejlepší práce toho roku, a zredigoval z tohoto materiálu společný svazek. Ten pak vychází pod názvem *Básnický almanach* [...]*“ ^[104]. *Básnický almanach* vycházel jako prémiová bezplatná publikace jednou ročně ke Klubu

^[99] Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7, č. 465. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

^[100] Tamtéž.

^[101] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 303–306. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[102] BOČEK, Jaroslav, 1958. Interview o Klubu Čtenářů zvlášť a o nakladatelské práci vůbec. *Kultura: týdeník pro kulturu a umění*. 13.3.1958, 2(11), 1–2.

^[103] BOČEK, Jaroslav, 1958. Interview o Klubu Čtenářů zvlášť a o nakladatelské práci vůbec. *Kultura: týdeník pro kulturu a umění*. 13.3.1958, 2(11), 1–2.

^[104] JJ. *Básnický almanach a jeho problémy*. *Plamen: měsíčník pro literaturu, umění a život*. Praha: Svaz československých spisovatelů, 07.1959, 1(2), s. 263. ISSN 0554-2413.

čtenářů. Almanach měl čtenářům představit celou širší české poezie. V prvním svazku byly básně od 60 autorů, v posledním pak už od 88 autorů ^[105]. Podle J. Janů by měly být v Almanachu z roku 1958 básně dokonce až od 93 autorů (část slovenských) ^[106]. Až do roku 1956 přispívali do Almanachu pouze oficiálně publikující autoři. Od toho roku se začala sporadicky objevovat i díla autorů, kteří se potýkali s publikačními potížemi. Jednotlivé svazky sestavovala vždy jedna odpovědná osoba (básník), která psala k danému svazku taktéž předmluvu. Chronologicky šlo tedy v letech 1953–1959 o Viléma Závadu, Ladislava Fikara, Lumíra Čivrného, Františka Hrubína, Jana Nohu, Františka Branislava a poslední rok o Milana Kunderu ^[107]. K Básnickému almanachu Jan Řezáč řekl „*usilujeme o to, aby v Almanachu bylo, jak říkal Majakovskij, básníků co nejvíce dobrých a různých. Nepřipustíme, aby se tam dostaly slabé a politicky špatné věci nebo práce*“. Skutečnost, že vydávají i jinde už vydanou poezii, vysvětluje faktem, že Almanach vychází v nákladu čítající desítky tisíc výtisků, kdežto pravidelných čtenářů poezie jsou jednotky tisíc ^[108].

Na adresu Almanachu, a hlavně pak na redakční práci sestavitelů, se snášela už během 50. let kritika. J. Janů ve svém příspěvku, v *Plamenu*^[109] z roku 1959 pojmenovaném příznačně *Básnický almanach a jeho problémy*, jako největší problém uvádí upřednostnění kvantity nad kvalitou. Redaktoři se až moc soustředí na zařazení co největšího počtu básní a autorů. „*Vzniká rozbředlá snůška set a set veršů, kde hodnoty zapadají v okolních pahodnotách, kde vedle živé, koncentrované tvořivé poezie šustí papír a figuruje pouhá literátština*“ ^[110]. Pro získání umělecké hodnoty a podnětnosti Almanachu doporučuje redakci vybrat menší počet autorů, ale náležitě popsat jejich profil tak, aby byly tvořivé proudy v poezii vystiženy jen „skutečnou poezií“ ^[111]. I Jiří Brabec viděl největší slabinu v uspořádání Básnického almanachu. Problematická podle něj byla i opakující se témata a hlavní motivy jednotlivých básní, ovšem bez toho, aby přinesly něco nového. Kromě výtek udělil Almanachu i poklonu slovy „*dělá tedy masově vydávaný almanach jistě ohromný kus*“

^[105] HRUŠKA, Petr. BÁSNICKÝ ALMANACH 1953-1959. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-04-07]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=71>

^[106] JJ. Básnický almanach a jeho problémy. *Plamen: měsíčník pro literaturu, umění a život*. Praha: Svaz československých spisovatelů, 07.1959, 1(2), s. 263. ISSN 0554-2413.

^[107] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 322. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[108] BOČEK, Jaroslav, 1958. Interview o Klubu Čtenářů zvlášť a o nakladatelské práci vůbec. *Kultura: týdeník pro kulturu a umění*. 13.3.1958, 2(11), s. 1–2.

^[109] měsíčník pro literaturu, umění a život

^[110] JJ. Básnický almanach a jeho problémy. *Plamen: měsíčník pro literaturu, umění a život*. Praha: Svaz československých spisovatelů, 07.1959, 1(2), s. 263. ISSN 0554-2413.

^[111] Tamtéž.

výchovné práce“^[112]. Stejný názor zastával i další recenzent František Vrba, jehož recenze *Sto tisíc není sto procent* byla publikována v Literárních novinách roku 1958. Poznamenal, že přestože na začátku vydávání Almanachu šla ještě vybraná struktura ospravedlnit tím, že tyto sborníky „umožňovaly znovu zaznít hlasům, jež se odmlčely, a na verších řady básníků zachycovaly [...] obecnou touhu po větší hloubce zobrazení i po hlubším chápání básnictví“^[113], po pozitivním vývoji v letech mezi 1953–1958 podle něj „ztrácí souhrnný sborník hodně ze své ještě nedávné funkce“^[114].

Kromě jisté kritiky se však J. Janů, J. Brabec i F. Vrba shodli na tom, že Básnický almanach byl v jistém způsobu průlomovou metodou, jak velké množství čtenářů seznámit s literárním druhem, který by si pravděpodobně sami na knižním trhu nevybrali.

Během let byl Básnický almanach častým tématem i na schůzích Ediční rady redakce krásné literatury. Kromě diskusí o tom, zda almanach naplňuje své poslání a doporučení, jak ho ještě zlepšit, byl Janem Řezáčem konstatován i fakt, že vychází opožděně. To mělo být způsobeno problémy, se kterými se potýkal polygrafický průmysl^[115].

3.3.6 Nejvýznamnější ediční řady a obálky knih

„Velké nakladatelské domy budovaly své knižní edice jako výraz kvality nejen literární předlohy, odborné editorské činnosti, ale i výtvarného konceptu“^[116]. Vzhledem k pevně danému rozsahu práce se v následujících odstavcích věnuji pouze několika vybraným edicím, které považuji za ty nejdůležitější.

Spolu s majetkem, pracovníky a čtenáři přešly pod SNKLHU i některé z edic, které založily jak ustavující nakladatelství, tak i ostatní v té době existující nakladatelství, která vydávala žánrově shodnou literaturu. Důvodem tohoto kroku byl již zmiňovaný systém nakladatelských gescí.

Jednou z takových edic byla i *Knihovna klasiků*, původně založená v Československém spisovateli začátkem 50. let (1950) a vycházející až do 90. let 20. století. Jedná se o soubor

^[112] BRABEC, Jiří, 1957. ... a opět Básnický almanach. *Literární noviny: Týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky*. 21.9.1957, 6(38), s. 4. ISSN 0459-5203.

^[113] VRBA, František, 1958. *Sto tisíc není sto procent*. *Literární noviny: Týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky*. 15.2.1958, 7(7), s. 4. ISSN 0459-5203.

^[114] Tamtéž.

^[115] Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

^[116] VANĚK, Rostislav, 2016. Edice určují výraz nakladatelství. In: KLÍMOVÁ, Nikola. *České knižní obálky v edičních řadách: SNKLHU Odeon 1953–1995*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, s. 31. ISBN 978-80-87989-20-3.

čítající více než 60 spisů zahraničních i českých autorů ^[117]. Editory české části vydávaných spisů byli hlavně vědečtí pracovníci z Ústavu pro českou literaturu ČSAV, včetně zmiňovaného Jana Mukařovského (byl i členem ediční rady). Zahraniční část měli na starosti odborníci jednotlivých národních literatur ^[118]. V edici tak vyšly například Spisy Jana Nerudy, Spisy Jiřího Wolкера nebo Spisy Karla Hynka Máchy. Ze zahraničních autorů pak vycházely například Spisy Lva Nikolajeviče Tolstého, Spisy Victora Huga nebo Spisy Williama Shakespeara ^[119].

Další z převzatých edic byla *Národní knihovna*, ta přešla pod SNKLHU z nakladatelství *Orbis*, kde vycházela od roku 1949. Edice měla obsahovat díla české literatury patřící do tzv. základního fondu. I tuto edici připravovali, jako v předchozím případě, pracovníci Ústavu pro českou literaturu ČSAV ^[120]. Edice se soustředila na nejvýznamnější českou beletrii 19. a 20. století. Jednotlivé tituly byly také doplněny o studie o autorovi a vydávaných dílech. Vycházela zde například díla Jana Nerudy, Boženy Němcové, Jaroslava Haška nebo Vladislava Vančury ^[121].

I edici *Světová četba*, která od roku 1948 vycházela u nakladatelství *Svoboda*, převzalo ihned po jeho vzniku nakladatelství SNKLHU. Tituly v edici měly být z celé tematické oblasti, kterou mělo nakladatelství obstarávat. Vycházela tam tedy světová i česká klasika a literatura první poloviny 20. století. V 60. letech poté i moderní světová literatura ^[122]. Podle Rudolfa Lužika se jednalo o jednu z nejvýznamnějších a nejpoblárnějších edic Odeonu ^[123]. Kromě již známých jmen autorů pracovníci zařazovali do edice i díla autorů do té doby neznámých nebo tolik nevydávaných. V edici vyšlo za dobu existence (do roku 2001) kolem 580 svazků, přičemž až do konce 60. let vycházelo zhruba 20 svazků ročně. Objevila se tam tak taková díla jako například *Válka s Mloky* od Karla Čapka nebo *Květy zla* Charlese Baudelaira. Záměrem nakladatelství bylo vydávat levné kapesní brožury. Někdy tak svazek obsahoval jeden román, jindy více povídek nebo výběr z poezií autora. Všechny svazky však

^[117] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 287. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[118] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 79.

^[119] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 287–293. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[120] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 78.

^[121] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 288. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[122] Tamtéž, s. 300–303.

^[123] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 80.

obsahovaly autorské medailony a bibliografické studie. Plnily tak i zadanou osvětovou funkci [124].

Podobný název má i edice *Světová knihovna*, vycházející od roku 1961. Před sestavením prvního edičního plánu pracovníci redakce pomocí ankety zkoumali mezi literárními vědci i veřejností, na co by se měli zaměřit. Výsledky ankety byly zveřejněny v publikaci *Co číst ze světových literatur?*. Edice se měla zabývat vydáváním vrcholných děl klasické světové literatury, vycházela v ní především díla evropské a americké literatury 19. a 20. století [125]. Například Eugen Oněgin od Alexandra Sergejeviče Puškina, Kronika Pickwickova klubu od Charlese Dickense nebo Dekameron Giovanniho Boccaccia [126].

Světová soudobá poezie vycházela v edici *Plamen* od roku 1956. Edice se soustředila na poezii 20. století [127]. Rudolf Lužík edici *Plamen* označuje za „vedoucí edici současné přeložené poezie [...]“ [128]. V *Plamenu* vycházela díla například od Borise Pasternaka, Artura Lundkvista nebo Piera Paola Pasoliniho.

Detektivní próza vycházela v edici s názvem *3x*, založené v roce 1963. Vycházela vždy trojice románů, pomocí kterých redaktoři edice představili klasiky tohoto žánru, například Agathu Christie, Dorothy L. Sayersovou, nebo Rexe Stouta. Podle Michala Přibáně se touto edicí Odeon „[...] významně podílel na rehabilitaci detektivní prózy“ [129]. Podle Josefa Čermáka zase bylo u této edice „[...] zapotřebí intervence vysokého státního činitele [...]“, aby vůbec v Odeonu edice mohla vycházet [130].

Potom, co si nakladatelství změnilo název na Odeon, začalo pod stejným názvem vydávat i volnou řadu. Zpočátku byl jejím specifikem pouze čtvercový formát knih, později již byla edice označena názvem, případně vycházela se značkou Karla Teigehe, kterou navrhl pro *Fromkův Odeon*. Edice se soustředila na uměleckou tvorbu bez tematického či žánrového

[124] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 300–303. ISBN 978-80-200-2407-7.

[125] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 293–294. ISBN 978-80-200-2407-7.

[126] Světová knihovna: (SNKLU, Odeon, do 1990), ©2008–2024. In: *Databazeknih.cz* [online]. [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/edice/svetova-knihovna-snklu-odeon-do-1990-42?page=2>

[127] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 297. ISBN 978-80-200-2407-7.

[128] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 81.

[129] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 319. ISBN 978-80-200-2407-7.

[130] ČERMÁK, Josef, 2016. S Odeonem před očima. In: KLÍMOVÁ, Nikola. *České knižní obálky v edičních řadách: SNKLHU Odeon 1953–1995*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, s. 16. ISBN 978-80-87989-20-3.

omezení. Zajímavostí je, že se na edici podílely redakce krásné literatury i redakce výtvarného umění ^[131].

Abych nevynechala i další redakci nakladatelství, zmíním edici *Operní libreta*, která přešla k SNKLHU z *Orbisu* a kterou měla na starosti hudební redakce. Edice začala vycházet v roce 1950 a byla rozdělena do dvou řad, Řady I a Řady II. První zmiňovaná se soustředila na opery českých skladatelů, Řada II se naopak soustředila na světové opery ^[132].

Z redakce výtvarného umění a publikací zmíním dvě edice, které Michal Přibáň označil ze „*budoucí kmenové edice*“. První edicí jsou *České dějiny*, vycházející od roku 1950 v nakladatelství Orbis. I tuto edici tedy SNKLHU převzalo. Redakce v ní shromažďovala díla týkající se dějin českého umění, včetně vědeckých prací a komplexních monografií ^[133]. Rudolf Lužík popisuje tuto edici jako „*o velkých osobnostech a výrazných individualitách českého výtvarného umění, nejen klasického, ale i současného*“ ^[134]. Výše zmíněná edice má i světovou obdobu, a to v podobě taktéž převzaté edice *Světové dějiny*. I tato edice byla převzatá z nakladatelství Orbis po založení v roce 1951. V roce 1968 poté edice změnila název na *Světové umění* ^[135].

S edičními řadami se během let pojilo několik problémů. Na schůzi ediční rady ze dne 18. června 1962 bylo členům oznámeno, že z důvodu nižšího přidělu papíru budou muset být některé tituly opožděny. Tedy některé tituly, jež měly dle edičního plánu vyjít v roce 1962, ve skutečnosti vyšly až následující rok. V důsledku toho byly do dalších let přeloženy i některé tituly z edičního plánu na rok 1963. Popsaná problematika se netýkala přímo pouze jednotlivých edic, nýbrž celé produkce nakladatelství. Přítěží týkající se pouze edic bylo tzv. konkurování edic jednotlivých nakladatelství. Ze stejné, výše zmiňované schůze vyplývá, že takto problematická byla například edice Národní knihovna, vycházející v SNKLHU. Ta měla konkurovat a částečně kopírovat edici vycházející v nakladatelství Československý spisovatel. Protože se podle šéfredaktora Jana Řezáče oba nakladatelské subjekty nedokázaly dohodnout na řešení, řešil se problém edic až na půdě ÚV KSČ ^[136].

^[131] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 308–309. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[132] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 313. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[133] Tamtéž, s. 314–315.

^[134] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 84.

^[135] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 315–316. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[136] Odeon. 18.6.1962. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7, č. 471. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

Vzhled obálek knih a celkové výtvarné zpracování vycházelo ze spolupráce s výtvarníky a knižními grafiky. Nejedna edice byla známa specifickým vzhledem své obálky. Podle Jana Solpery „[...] mělo SNKLHU, později Odeon, nezastupitelnou roli ve vývoji vzhledu české knihy“^[137]. „Vědomé usilování tehdejších nakladatelů o knihu, která je kromě obsahu krásná i formálním zpracováním, je fascinujícím fenoménem, [...]“^[138].

Nikola Klímová, od které je i předchozí zmiňovaný citát, ve své publikaci rozebírá knižní obálky dopodrobna z uměleckého pohledu. Tak například knižní edice *Knihovna klasiků*, jejíž obálku měl graficky na starost František Muzika, je známá různobarevnými obálkami s klasicistním rámečkem^[139]. František Muzika navrhoval obálky i pro edici *Světová četba*, obálky měly stejný ústřední bod – světovou růžici, ale lišily se v barevnosti. Barvy měly být přidělovány podle národnosti dané literatury. Každá národnost měla přidělenou barvu a v jejích odstínech poté vycházely knihy dané národnosti^[140]. Obálky *Klubu čtenářů* podle Nikoly Klímové připravoval každý rok jiný výtvarník, toto tvrzení potvrzuje nejednotná podoba celé edice^[141]. Pro edici *Plamen* připravoval do roku 1968 obálky Václav Bláha, který byl známý „lineární kresbou a ručně psaným písmem“^[142]. Ve funkci autora grafické úpravy ho vystřídal Vladimír Nárožník^[143]. *Světová knihovna* je známá používáním reprodukcí známých světových děl na přebalu knihy, pod přebal byla umístěna drobná kresba na červeném pozadí. Autorem této grafické úpravy byl Milan Hegar^[144]. Jako poslední příklad obálek knižních edic zmíním edici 3x, pro niž připravoval obálky nejprve Jiří Toman, než ho následně vystřídal Libor Fára. Oba výtvarníci pro obálky využívali černobílou fotografii laděnou do šedomodré tak, aby obálky už na první dojem evokovaly napínavou četbu^[145].

^[137] SOLPERA, Jan, 2016. Jen vzpomínání... In: KLÍMOVÁ, Nikola. *České knižní obálky v edičních řadách: SNKLHU Odeon 1953–1995*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, s. 26. ISBN 978-80-87989-20-3.

^[138] KLÍMOVÁ, Nikola, 2016. *České knižní obálky v edičních řadách: SNKLHU Odeon 1953–1995*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, s. 8. ISBN 978-80-87989-20-3.

¹³⁹ Tamtéž, s. 43.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 61

¹⁴¹ KLÍMOVÁ, Nikola, 2016. *České knižní obálky v edičních řadách: SNKLHU Odeon 1953–1995*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, s. 113. ISBN 978-80-87989-20-3.

¹⁴² Tamtéž, s. 177.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 187.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 193.

Karel Haloun připomíná v jednom ze svých příspěvků skutečnost, že výtvarníci a grafici se často uchýlovali k úpravám knižních obálek, protože sami nemohli pro ideologické důvody produkovat vlastní volnou tvorbu ^[146].

Výtvarnou stránkou úpravy knih se zabývala i ediční rada. Její členové konstatovali, že knihy měly „*vysokou úroveň grafickou i ilustrační*“ ^[147]. Současně však připomínkovali potřebu zabývat se vztahem výtvarníka k textu ^[148].

3.3.7 Překlady

„*Společensky danou funkcí nakladatelství je dávat čtenářům, [...], taková literární díla, která jim mají co říci, mohou je esteticky uspokojit a citově obohatit*“ ^[149]. Touto větou ukončila Dagmar Steinová svůj příspěvek o vývoji překladatelství ve výroční publikaci Odeonu. Právě v nakladatelství, které mělo na starost vydávání světové literatury, tvořili překladatelé a jejich překlady podstatnou část ^[150]. Michal Příbáň v knize *České literární nakladatelství 1945–1989* uvádí, že právě překlady v produkci nakladatelství převažovaly ^[151]. Není tedy překvapení, že se od počátku fungování SNKLHU překladatelská praxe v nakladatelství postupně vyvíjela. V redakcích měli zájem o co nejkvalitnější překlady, které byly jazykově i umělecky co nejvíce věrné originálnímu textu. Nepečlivé překlady měly být odstraněny díky porovnávání s originálem ^[152]. Tento fakt zmínil i Josef Čermák. Uváděl, že byla zavedena redakční kontrola překladu s originálem. To podle něj vyústilo v nový způsob redakční práce, který byl poté spojen s odbornou kritikou překladu ^[153]. I přes nevoli některých čtenářů začali překladatelé používat při překladech i hovorový jazyk, aby bylo zachováno umělecké působení díla. V nakladatelství začala vycházet i specializovaná edice *Český překlad*, která se soustředila na významné osobnosti překladu a další tematicky ladící díla ^[154].

^[146] HALOUN, Karel, 2016. O tom, co se nemění. In: KLÍMOVÁ, Nikola. *České knižní obálky v edičních řadách: SNKLHU Odeon 1953–1995*. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, s. 38. ISBN 978-80-87989-20-3.

^[147] Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7, č. 418. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

^[148] Tamtéž.

^[149] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 41.

^[150] Tamtéž, s. 37–41.

^[151] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 319. ISBN 978-80-200-2407-7.

^[152] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 37–41.

^[153] PLACÁK, Petr, 2020. *Vás prochčiju jak sněhuláka: Ohlédnutí za překladatelem Josefem Čermákem*. STUDENTSKÝ SPOLEK BABYLON. *Babylon* [online]. Praha. 19. 1. 2020 [cit. 2024-04-03]. ISSN 2570-7353. Dostupné z: <https://babylonrevue.cz/vas-prochciju-jak-snehulaka/>. Původně tištěně Babylon č. 3–4.XX, 20. června 2011.

^[154] *Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy*, 1967. Praha: Odeon, s. 37–41.

Zuzana Semínová v článku v *Souvislostech* zmiňuje zajímavý fakt, a sice, že pozice překladatelů byla útočištěm pro některé literární osobnosti, které nesměly po únorovém převratu nadále publikovat svou tvorbu, podobně jako u již zmiňovaných výtvarníků. „[...] ve Světové literatuře (se) rozšiřuje i okruh spolupracovníků, mezi nimiž nacházejí uplatnění i tvůrci dříve omezovaní – třebaže v jiných rolích, než jaké primárně zastávali –, např. spisovatelé a básníci zde působí jako překladatelé“. Mezi nimi vynikli například Zdeněk Urbánek, Hana Žantovská, Kamil Bednář nebo Jiří Kolář^[155]. Toto tvrzení potvrzuje i projev Jana Řezáče na schůzi ediční rady z 2. listopadu 1965, kde upozorňoval, že nejlepších překladatelů v redakcích ubylo, neboť se tyto osoby vrátily k vlastní volné tvorbě^[156].

Stejně tak redakce nakladatelství byly jakýmsi odrazovým můstkem pro mnoho překladatelů, nejen těch čerstvě vystudovaných. O tom svědčí i následující věta z knihy Michala Přibáně, který tvrdí, že „po celou dobu své existence spolupracoval Odeon s nejvýznamnějšími překladateli různých generací [...]“^[157]. Potvrzují to i manželé Pellarovi, kteří v anketě^[158] na dotaz, co pro ně znamenal časopis Světová literatura v 50. a 60. letech, odpověděli „pro nás osobně pak znamenala rozhodující vstup do obce překladatelů“^[159]. Ve stejné anketě odpovídal i František Fröhlich. Zmínil, že redakce tehdy neuváděla do povědomí pouze zahraniční autory, ale i jejich překladatele^[160].

[155] SEMÍNOVÁ, Zuzana, 2003. Počátky časopisu světová literatura a Angloameričtí autoři. *Souvislosti: revue pro literaturu a kulturu* [online]. (1–2), s. 73–86 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://souvislosti.cz/OLD/>

[156] Odeon. 18.6.1962. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7, č. 556. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

[157] PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 319–320. ISBN 978-80-200-2407-7.

[158] Anketa o Světovce v 50. a 60. letech.

[159] SEMÍNOVÁ, Zuzana a Martin VALÁŠEK, 2003. Anketa o Světovce v 50. a 60. letech. *Souvislosti: revue pro literaturu a kulturu* [online]. (1–2), s. 105–112 [cit. 2024-04-12]. Dostupné z: <https://souvislosti.cz/OLD/>

[160] Tamtéž.

Závěr

V bakalářské práci jsem se zaměřila na proměny Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění později známého pod názvem Odeon.

Převzetí moci členy komunistické strany v roce 1948 přímo ovlivnilo podobu kulturní sféry v Československu na následující desítky let. Stěžejní legislativní normou týkající se knižního trhu se stal *Zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací* schválený v roce 1949. Tento zákon spolu s vládním nařízením z konce roku 1952 ustanovil vznik státních nakladatelství. Celá nakladatelská oblast tak byla (podobně jako další oblasti) zestátněna a centralizována. Státní nakladatelství měla svou přidělenou tematickou oblast, kterou mohla vydávat tzv. nakladatelskou gesci. ÚV KSČ ovlivňoval skladbu vydávaných publikací zásahy do edičních plánů a pomocí přidělového hospodaření s papírem. I knižní distribuce byla zestátněna a do výhradní pozice se dostal národní podnik Kniha.

Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění také známé pod pozdějším názvem Odeon oficiálně vzniklo 1. ledna 1953. Podobně jako další státní nakladatelství vzniklo na základech zrušených nakladatelských podniků. V případě SNKLHU šlo o nakladatelství Mír – DP a část nakladatelství Orbis. V systému nakladatelských gescí mělo SNKLHU vydávat zahraniční i domácí klasickou beletristickou literaturu, knihy o hudbě, hudebniny a knihy o výtvarném umění. Několik kapitol hlavní části práce jsem věnovala pracovníkům nakladatelství. Právě v těchto kapitolách se mi, dle mého názoru, podařilo potvrdit počáteční hypotézu. Tedy, že i přes zmíněnou ideovou normu a politické snahy o řízení, nebo možná právě díky nim, to byli pracovníci v podobě osobností, kteří dokázali dostat nakladatelství do naprosto výjimečné pozice na tehdejší knižním trhu. Jako příklad bych uvedla periodicky vycházející Světovou literaturu, k jejímuž vydávání vedla více než roční snaha o získání pouhého povolení k vydávání. V nakladatelství během 50. a 60. let 20. století pracovala celá řada významných osobností, které po únorovém převratu nemohly publikovat svou vlastní tvorbu. Mezi nimi byli například spisovatelé na pozicích překladatelů nebo výtvarní umělci na pozicích grafiků připravující knižní obálky. I to se dle mého názoru odráželo na kvalitě vydávaných publikací a tím tak celkově na postavení nakladatelství na knižním trhu. Nejčastěji uváděnými jmény hlavní části práce jsou pravděpodobně jména Jana Řezáče a Josefa Čermáka. Oba zastávali pozici šéfredaktora, každý ovšem v jiné době. Jan Řezáč řídil směřování nakladatelství od roku 1952 (tedy ještě před oficiálním vznikem, na tzv. přípravném pracovišti) až do roku 1969, kdy se stal ředitelem Odeonu. Na pozici šéfredaktora ho nahradil zmiňovaný Josef Čermák.

Tématu fungování a postavení nakladatelských subjektů v období mezi druhou světovou válkou a sametovou revolucí, a nemyslím pouze z pohledu Odeonu, by měl být věnován větší prostor v odborných kruzích, aby nezůstalo zapadlé pouze v historii republiky. Stejně tak si myslím, že by měl být věnován větší prostor i vládním nařízením a legislativním normám, které oblast nakladatelství a knižního trhu v historii ovlivňovaly.

Seznam použité literatury

Tištěné knižní zdroje:

BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ, Jaroslav HALADA, Dagmar MORAVCOVÁ, Josef TOMEŠ, Jaroslav HRBEK, Petr MAREŠ, Tomáš GRULICH, et al. *Dějiny zemi Koruny české II., Od nástupu osvícenství po naši dobu.* Čtvrté vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 1997, 328 s. ISBN 80-7185-097-7.

FORSTOVÁ, Eva, 2013. *Knihy podle norem: Kulturní instituce v systému řízené kultury. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 173. Mnemosyne. ISBN 978-80-7308-450-9.

HALOUN, Karel, 2016. O tom, co se nemění. In: KLÍMOVÁ, Nikola. *České knižní obálky v edičních řadách: SNKLHU Odeon 1953–1995.* Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, s. 378. ISBN 978-80-87989-20-3.

JANOUSEK, Pavel, Petr ČORNEJ, Blahoslav DOKOUPIL, Pavel JANÁČEK, Vladimír KŘIVÁNEK, Jiřina TÁBORSKÁ a Alena FIALOVÁ, 2007. *Dějiny české literatury 1945–1989. I. 1945–1948.* Praha: Academia, s. 431. ISBN 978-80-200-1527-3.

JANOUSEK, Pavel, Petr ČORNEJ, Blahoslav DOKOUPIL, Pavel JANÁČEK, Vladimír KŘIVÁNEK, Jiřina TÁBORSKÁ a Alena FIALOVÁ, 2007. *Dějiny české literatury 1945–1989. II. 1948–1958.* Praha: Academia, s. 549. ISBN 978-80-200-1528-0.

JANOUSEK, Pavel, Petr ČORNEJ, Blahoslav DOKOUPIL, Pavel JANÁČEK, Vladimír KŘIVÁNEK, Jiřina TÁBORSKÁ a Alena FIALOVÁ, 2007. *Dějiny české literatury 1945–1989. III. 1958–1969.* Praha: Academia, s. 688. ISBN 978-80-200-1583-9.

KLÍMOVÁ, Nikola, 2016. *České knižní obálky v edičních řadách: SNKLHU Odeon 1953–1995.* Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová, s. 262. ISBN 978-80-87989-20-3.

Knihy do rukou lidu: Zákon o vydávání knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací. Projevy a dokumenty, 1949. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, s. 41. Malá knihovna informací.

Odeon dříve SNKLU: 15 let krásné knihy, 1967. Praha: Odeon, s. 161.

PŘIBÁŇ, Michal, 2014. *Česká literární nakladatelství 1949–1989*. Praha: Academia, s. 649. ISBN 978-80-200-2407-7.

WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK, 2015. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*. Svazek II. Praha: Academia, s. 1661. ISBN 978-80-200-2491-6.

Tištěné periodické zdroje:

BOČEK, Jaroslav, 1958. Interview o Klubu Čtenářů zvláště a o nakladatelské práci vůbec. *Kultura: týdeník pro kulturu a umění*. 13.3.1958, **2**(11), s. 1–2.

BRABEC, Jiří, 1957. ... a opět Básnický almanach. *Literární noviny: Týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky*. 21.9.1957, **6**(38), s. 4. ISSN 0459-5203.

JJ. Básnický almanach a jeho problémy. *Plamen: měsíčník pro literaturu, umění a život*. Praha: Svaz československých spisovatelů, 07.1959, **1**(2), s. 263. ISSN 0554-2413.

Knižní novinky: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., 1964. *Literární noviny: Týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky*. 5.12.1964, **13**(49), s. 12. ISSN 0459-5203.

KOPÁČ, Radim, 2005. Kolik zbytečných knih dneska vychází. *MF DNES* [online]. 26.1.2005 [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/literatura/kolik-zbytecnych-knih-dneska-vychazi.A050125_185748_literatura_gra

REDAKCE, 1968. Zdálo by se, že Světová literatura. *Světová literatura*. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, **13**(3.), s. 2–3.

VRBA, František, 1958. Sto tisíc není sto procent. *Literární noviny: Týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky*. 15.2.1958, **7**(7), s. 4. ISSN 0459-5203.

Internetové zdroje:

BLÁHOVÁ, Kateřina. SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1629>

Dějiny Československa (1918–1992): Studijní opora [online]. s. 53 [cit. 2024-03-08].
Dostupné z:

<https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/katedry/kvs/dokumenty/DejinyCSR.pdf>

HRUŠKA, Petr. BÁSNICKÝ ALMANACH 1953–1959. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-04-07]. Dostupné z:

<https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=71>

JANÁČ, Marek. Odsun německé menšiny versus dekrety. In: *Český Rozhlas* [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/odsun-nemecke-mensiny-versus-dekrety-6303425>

KOŠNAROVÁ, Veronika. Jan ŘEZÁČ. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-04-12]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1677>

Marshallův plán, © 1999–2024. In: *Totalita* [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>

Nová vlna. In: FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY. *ABCzech.cz: Abeceda českých reálií* [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.abczech.cz/Nova-vlna-P7028847.html>

PLACÁK, Petr, 2020. Vás prochčiju jak sněhuláka: Ohlédnutí za překladatelem Josefem Čermákem. STUDENTSKÝ SPOLEK BABYLON. *Babylon* [online]. Praha. 19. 1. 2020 [cit. 2024-04-03]. ISSN 2570-7353. Dostupné z: <https://babylonrevue.cz/vas-prochciju-jak-snehulaka/>. Původně tištěně Babylon č. 3–4.XX, 20. června 2011.

PŘIBÁŇ, Michal, Veronika KOŠNAROVÁ a Alena PŘIBÁŇOVÁ. ODEON. In: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-04-26]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1362>

SEMÍNOVÁ, Zuzana a Martin VALÁŠEK, 2003. Anketa o Světovce v 50. a 60. letech. *Souvislosti: revue pro literaturu a kulturu* [online]. (1–2), s. 105–112 [cit. 2024-04-12]. Dostupné z: <https://souvislosti.cz/OLD/>

SEMÍNOVÁ, Zuzana, 2003. Počátky časopisu světová literatura a Angloameričtí autoři. *Souvislosti: revue pro literaturu a kulturu* [online]. (1–2), s. 73–86 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://souvislosti.cz/OLD/>

Světová knihovna: (SNKLU, Odeon, do 1990), ©2008–2024. In: *Databazeknih.cz* [online]. [cit. 2024-04-13]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/edice/svetova-knihovna-snklu-odeon-do-1990-42?page=2>

Šťastná, Barbora. Chruščovův projev způsobil komunistům šok. Někteří plakali, jiní ztraceli iluze. *Paměť národa* [online]. [cit. 2024-03-08]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/chruscovuv-projev-zpusobil-komunistum-sok-nekteri-plakali-jini-ztraceli-iluze>

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. FROMEK Jan: 14.5.1901–22.3.1966. In: HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Generální heslář Biografického slovníku českých zemí* [online]. [cit. 2024-03-31]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/FROMEK_Jan_14.5.1901-22.3.1966

ZELINSKÝ, Miroslav. Světová literatura. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2024-04-12]. Dostupné z: <https://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=224>

Archivní zdroje:

Odeon. 15.10.1952. *Usnesení ze 7. schůze vedoucích SNKL – 15.10. 1952*. In: Fond Odeon, kart. 12. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

Odeon. 18.6.1962. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7, č. 471. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

Odeon. 19.11.1952. *Usnesení z 13. schůze vedoucích SNKL – 19.11. 1952*. In: Fond Odeon, kart. 12. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

Odeon. 30.11.1955. *Závěry z 86. porady vedoucích SNKLHU – 30.11.1955*. In: Fond Odeon, kart. 12. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

Odeon. *Korespondence spisovatelů: Jan Mukařovský*. In: Fond Odeon, kart. 149. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7, č. 418.
Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7, č.465.
Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady redakce krásné literatury*. In: Fond Odeon, kart. 7, č. 227–
316. Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

Odeon. *Zápis ze schůze ediční rady výtvarné redakce*. In: Fond Odeon, kart. 7. Místo: Státní
oblastní archiv v Praze.

Legislativní zdroje:

Zákon č. 94/1949 Sb.: Zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných
neperiodických publikací. In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s.r.o. 2010–2024 [cit.
2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-94>

Zdroje obrázků:

Obr.1 – Odeon. *Korespondence spisovatelů: Jan Mukařovský*. In: Fond Odeon, kart. 149.
Místo: Státní oblastní archiv v Praze.

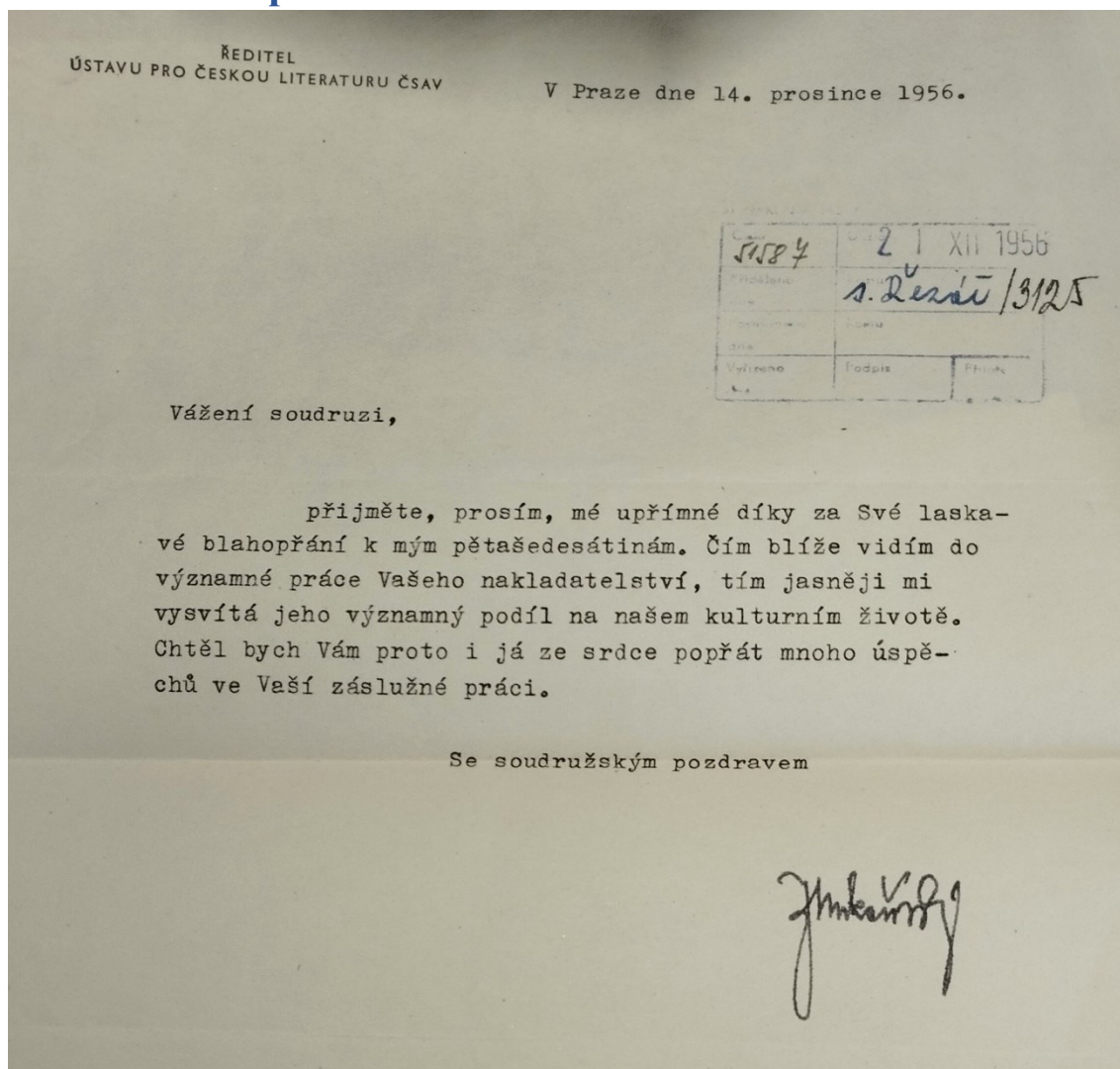
Obr.2, Obr.3 – Knižní objednávací lístek SNKLHU – Klub čtenářů z roku 1953-1954. In:
UHLÁR, Dušan. *Antikvariát u rybníka* [online]. 2019 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z:
<https://www.urybnikacz.cz/Knizni-objednaci-listek-SNKLHU-Klub-ctenaru-z-roku-1953-1954-d5528.htm#detail-anchor-description>

Obr.4 – Knižní objednávací připomínací lístek Klubu čtenářů. In: UHLÁR, Dušan. *Antikvariát u
rybníka* [online]. 2020 [cit. 2024-04-21]. Dostupné z: <https://www.urybnikacz.cz/Knizni-objednaci-pripominaci-listek-Klub-ctenaru-d6499.htm>

Seznam příloh

Příloha 1 – Dopis Jana Mukařovského	I
Příloha 2 – Objednací a připomínací lístek Klub čtenářů	II

Příloha 1 – Dopis Jana Mukařovského

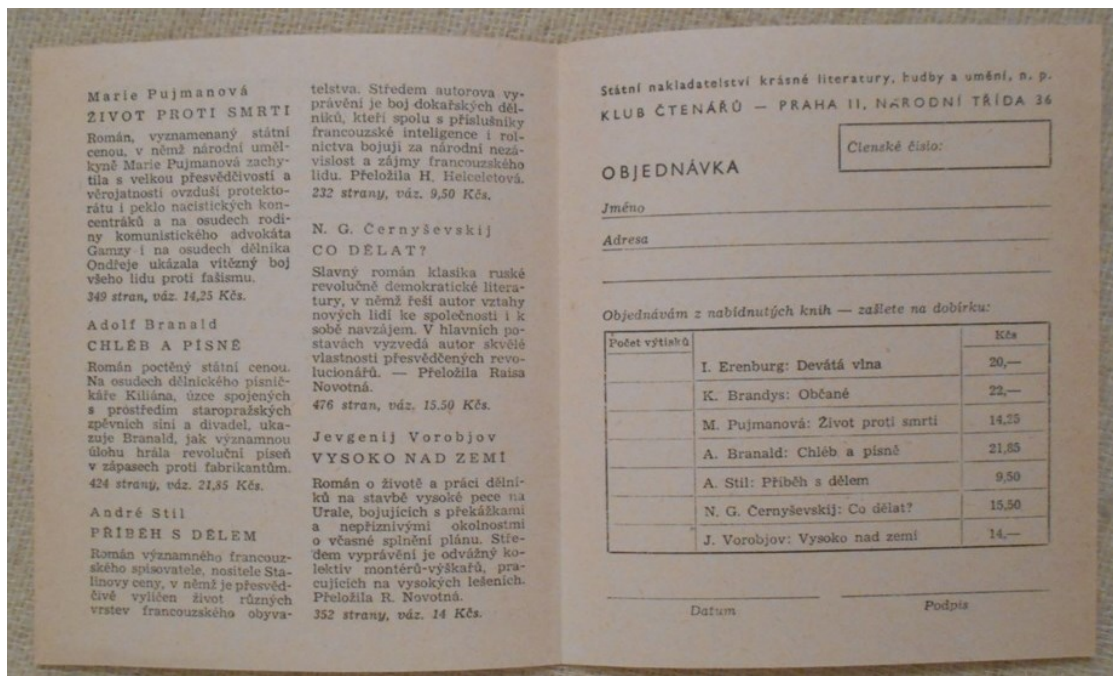


Obr. 1 – Dopis Jana Mukařovského, 1956

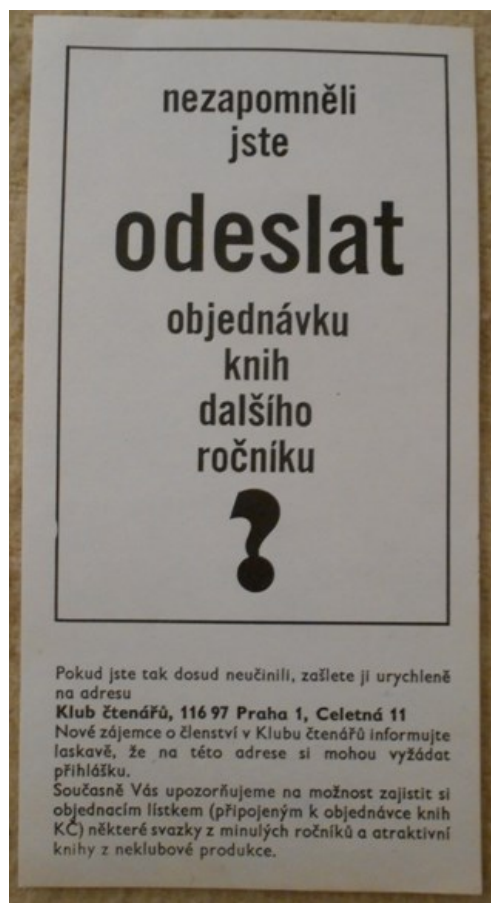
Příloha 2 – Objednací a připomínací lístek Klub čtenářů



Obr. 2 – Titulní strana objednávacího lístku, 2019



Obr. 3 – Objednávací lístek Klubu čtenářů z roku 1953-1954, 2019



Obr. 4 – Objednací připomínkový lístek, 2020